

จากความเป็นปรปักษ์สู่การปรับความสัมพันธ์: การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการ
ทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975

FROM HOSTILITY TO NORMALIZATION: THAILAND'S DECISION TO ESTABLISH
DIPLOMATIC RELATIONS WITH CHINA IN 1975

เบญญาภา เจนก่ำจรรย์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2567

จากความเป็นปรปักษ์สู่การปรับความสัมพันธ์: การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการ
ทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

FROM HOSTILITY TO NORMALIZATION: THAILAND'S DECISION TO ESTABLISH
DIPLOMATIC RELATIONS WITH CHINA IN 1975

BENYAPA JENKAMJONCHAI

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF POLITICAL SCIENCE
(Diplomacy and International Relations)
Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2024

Copyright of Srinakharinwirot University

การค้นคว้าอิสระ

เรื่อง

จากความเป็นปรีภัสสู่การปรับความสัมพันธ์: การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์
ทางการทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975

ของ

เบญญาภา เจนก่ำจรัช

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์จักรชัย เอกปัญญากุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าการค้นคว้าอิสระ

อาจารย์ที่ปรึกษา

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ ดำจันทร์)

(ดร.ศิปดี นพประเสริฐ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิพิมพ์ ศรีบัลลังก์)

ชื่อเรื่อง	จากความเป็นปรปักษ์สู่การปรับความสัมพันธ์: การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975
ผู้วิจัย	เบญญาภา เจนกำจรชัย
ปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2567
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ คำจันทร์

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่ส่งอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 ซึ่งนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของ Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Sapin (SBS) ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการปรับนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975 ได้แก่ 1) ปัจจัยภายนอกในด้านการกระทำของรัฐอื่น ประกอบด้วย การเยือนจีนของประธานาธิบดีสหรัฐ ริชาร์ด นิกสัน และการกลับเข้าสู่เวทีโลกของจีนในฐานะสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ 2) ปัจจัยภายนอกด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ ประกอบด้วย รูปแบบโครงสร้างระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป และลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็น 3) ปัจจัยภายนอกในประเด็นสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบด้วย การที่สาธารณรัฐประชาชนจีนรุกสร้างความสัมพันธ์กับนานาประเทศ และการเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจัยภายนอกข้างต้นล้วนมีผลสำคัญต่อการปรับนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวอันนำมาซึ่งการตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ไทย-จีน, การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีน พ.ศ. 2518, ปัจจัยกำหนดนโยบายต่างประเทศ, การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ

Title	FROM HOSTILITY TO NORMALIZATION: THAILAND'S DECISION TO ESTABLISH DIPLOMATIC RELATIONS WITH CHINA IN 1975
Author	BENYAPA JENKAMJONCHAI
Degree	MASTER OF POLITICAL SCIENCE
Academic Year	2024
Advisor	Assistant Professor Jiraporn Domjun

This study aims to analyze the external factors influencing Thailand's foreign policy decisions between 1971 and 1975, which led to the establishment of diplomatic relations with the People's Republic of China (PRC). The analysis applies the foreign policy decision-making framework developed by Richard C. Snyder, H.W. Bruck, and Burton Sapin (SBS), focusing on three key external factors: 1) actions of other states, 2) the international physical environment, and 3) the changing international situation. The study finds that external factors played a significant role in shaping Thailand's foreign policy adjustment during the period from 1971 to 1975. The relevant external factors include 1) other states' actions which are U.S. President Richard Nixon's visit to China and China's re-entry into the international system as a permanent member of the United Nations Security Council. 2) Physical Cosmo including changes in the structure of the international system and the geopolitical landscape of Southeast Asia during the Cold War. 3) Changing external situations including the People's Republic of China's proactive efforts to establish diplomatic relations with various countries and the changing influence of major powers in Southeast Asia. These external factors significantly influenced Thailand's foreign policy adjustments during this period, ultimately leading to Thailand's decision to establish diplomatic relations with the People's Republic of China in 1975.

Keywords: Thailand-China relations, the establishment of diplomatic relations between Thailand and China in 1975, Factors influencing foreign policy decision-making, Foreign policy analysis

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระเรื่อง “จากความเป็นปราชญ์สู่การปรับความสัมพันธ์: การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975” ความสำเร็จของงานชิ้นนี้คงไม่อาจสำเร็จได้ หากไม่ได้รับคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่ดีและมีประโยชน์ จาก ผศ. ดร. จิราภรณ์ คำจันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระซึ่งได้ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดตลอดระยะเวลาการดำเนินงานด้วยความเอาใจใส่ เสียสละเวลา และสนับสนุนข้าพเจ้าในทุกขั้นตอนอย่างดียิ่ง

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบปากเปล่าการค้นคว้าอิสระและคณาจารย์ในหลักสูตร ทั้ง ดร.ศิปดี นพประเสริฐ ประธานกรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิในมหาวิทยาลัย) รศ. ดร. ศิพิมพ์ ศรบัลลังก์ (กรรมการ) รวมไปถึง ดร. กุลนันท์ คันธิก ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะอันมีคุณค่า อันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการพัฒนางานค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกัน ข้าพเจ้าขอขอบคุณอย่างยิ่งต่อตนเอง ผู้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ผลักดันให้การค้นคว้าอิสระฉบับนี้สามารถดำเนินไปจนสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นในห้วงเวลาที่ชีวิตต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือความยากลำบากเพียงใด ข้าพเจ้าก็ได้ละทิ้งเป้าหมายทางวิชาการ หากแต่ยังคงมุ่งมั่นที่จะรักษาตนให้อยู่ในกระแสธารแห่งปัญญาอย่างต่อเนื่อง ข้าพเจ้าขอขอบคุณตนเองที่ไม่ย่อท้อต่อความท้าทาย และยังคงผลักดันให้ชีวิตก้าวไปข้างหน้าอย่างมีพัฒนาการเสมอ

อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ ครอบครัว ผู้มีพระคุณ และมีตรสหายที่ดี ซึ่งเป็นกำลังใจอันสำคัญยิ่ง ที่ช่วยเกื้อหนุนให้ข้าพเจ้าสามารถผ่านพ้นช่วงเวลาแห่งความมุ่งมั่นนี้ และนำพาตนเองไปสู่ความสำเร็จในการศึกษาระดับมหาบัณฑิตได้อย่างภาคภูมิใจ

เบญญาภา เจนก้าจรัชย์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญ	1
คำถามวิจัย.....	3
สมมติฐาน.....	3
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
ขอบเขตการศึกษา.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
เค้าโครงเนื้อหา	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
ทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้าง (STRUCTURAL REALISM).....	7
แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายการต่างประเทศวิเคราะห์.....	8
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	12
กรอบแนวคิด	19
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	20
แหล่งข้อมูล	20

การเก็บรวบรวมข้อมูล	20
การวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษา.....	21
บทที่ 4 ผลการศึกษา	22
สถานการณ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ภายในประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975	22
พลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน	28
ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายการต่างประเทศของไทย (EXTERNAL SETTING)	30
การปรับนโยบายการต่างประเทศของไทยเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยภายนอก	39
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	44
สรุปผลการศึกษา.....	44
การอภิปรายผล.....	46
ข้อเสนอแนะ	47
บรรณานุกรม	49

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปีแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 2025 เป็นโอกาสสำคัญที่สะท้อนถึงพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดช่วงเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา โดยความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและหลากหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และความร่วมมือในระดับทวิภาคีและพหุภาคี (รัฐบาลไทย, 2567) ปัจจุบัน จีนได้ก้าวขึ้นเป็นหนึ่งในหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของไทย นอกจากนี้ ในความสัมพันธ์ระดับประชาชน สองประเทศยังคงยังคงผลักดันผ่านการแลกเปลี่ยนด้านการศึกษาและการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม หากย้อนกลับไปพิจารณาประวัติศาสตร์ก่อนปี ค.ศ. 1975 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนกลับไม่ได้ราบรื่นหรือใกล้ชิดเช่นในปัจจุบัน โดยเฉพาะในช่วงสงครามเย็น เมื่อไทยมีจุดยืนทางการเมืองที่ชัดเจนในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทั้งในประเทศและในระดับภูมิภาค นโยบายดังกล่าวสอดคล้องกับพันธมิตรสำคัญของไทยในขณะนั้นอย่างสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายเสรีนิยมและสนับสนุนให้ไทยเป็นพันธมิตรทางยุทธศาสตร์เพื่อถ่วงดุลและจำกัดบทบาทของอำนาจของสาธารณรัฐประชาชนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กุลนันทน์ คันธิก, 2561) จากจุดเริ่มต้นที่มีความขัดแย้งและความหวาดระแวงในช่วงสงครามเย็น ไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้พัฒนาไปสู่ความเป็นหุ้นส่วนที่แน่นแฟ้นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม กระบวนการเปลี่ยนผ่านจาก "ความเป็นปรปักษ์สู่การปรับความสัมพันธ์" ไม่เพียงแต่เป็นผลมาจากปัจจัยภายในของทั้งสองประเทศเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงอิทธิพลของบริบทโลกและภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดช่วงเวลานั้น (จุลชีพ ชินวรรณ, 2559)

หากพิจารณาบริบทระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษ 1970 โลกอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญ สงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตส่งผลกระทบต่องานโครงสร้างอำนาจของโลกและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการปรับนโยบายของสหรัฐฯ ต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน ทำให้ไทยในขณะนั้นเผชิญกับแรงกดดันจากทั้งภายในและภายนอก นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจึงต้องปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงและเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดนิ่ง (จุลชีพ ชินวรรณ, 2559) นอกจากการที่สหรัฐอเมริกาได้ปรับเปลี่ยนท่าทีทางการทูตต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนแล้ว สถานการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ทวีความซับซ้อนมากขึ้นจากการ

ขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะเมื่อเวียดนาม กัมพูชา และลาวเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาเป็นคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. 1975 ความเคลื่อนไหวนี้ส่งผลให้ไทยเกิดความกังวลด้านความมั่นคงอย่างชัดเจน ด้วยเกรงว่าแนวโน้มดังกล่าวอาจลุกลามเข้ามายังไทยตามแนวคิดทฤษฎีโดมิโน

เมื่อพิจารณาถึงบริบทภายในประเทศ ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเต็มไปด้วยความผันผวนจากสถานการณ์ความไม่มั่นคงทางการเมือง เริ่มจากการยึดอำนาจจากรัฐบาลของตนเองในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร อันเต็มไปด้วยกระแสวิพากษ์วิจารณ์และคัดค้านจากเหล่าปัญญาชนและนำมาซึ่งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1973 ในการเดินขบวนประท้วงต่อต้านและล้มล้างระบบเผด็จการทหาร ต่อมาไทยเริ่มมีความแตกต่างทางทัศนคติในการสนับสนุนทางการเมืองที่แตกต่างกันบ้างก็สนับสนุนลัทธิคอมมิวนิสต์ บ้างก็ต้องการปฏิรูปทางการเมืองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย (ประภัสสร เทพชาตรี, 2562) สถานการณ์ภายในของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเต็มไปด้วยความเปราะบาง ไร้เสถียรภาพทางการเมือง จึงทำให้ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องมีการวางรากฐานทางการเมืองใหม่และปรับทิศทางการนโยบายทั้งในและต่างประเทศต่อไป

อย่างไรก็ดี หากย้อนพิจารณาผ่านการทบทวนวรรณกรรมจะพบว่าแนวทางการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยมักถูกมุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในควบคู่กันไป การศึกษาในลักษณะดังกล่าวอาจไม่สามารถเจาะลึกให้เห็นถึงปัจจัยที่มีบทบาทชี้ขาดต่อการกำหนดนโยบายได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในบริบทที่สถานการณ์ระหว่างประเทศมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจทำให้ปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลเหนือกว่าปัจจัยภายใน ทั้งนี้ ในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ ปัจจัยที่ส่งอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายย่อมมีน้ำหนักที่แตกต่างกันไป

หากพิจารณาในช่วงสงครามเย็น จะพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งหาคำอธิบายเกี่ยวกับปัจจัยภายในของไทยที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศ อาทิ ผลประโยชน์แห่งชาติ ทัศนคติต่อภัยคุกคามของผู้นำ เป็นต้น ซึ่งแม้ปัจจัยเหล่านี้จะมีความสำคัญอย่างยิ่งแต่ในขณะเดียวกัน ปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะบริบทของโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศก็มีบทบาทสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน

เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ภายในของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 พลวัตความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงเวลาดังกล่าว รวมถึง ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971 -1975 งานการค้นคว้าอิสระนี้จึงนำกรอบการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของ

Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Sapin (SBS) โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เพียงเฉพาะ ปัจจัยภายนอก เนื่องจากปัจจัยภายในมีผู้วิเคราะห์ได้ครบถ้วนแล้ว อาทิ งานวิจัยของ ศิบดี นพ ประเสริฐ งานวิจัยของ สุรนันทา กฤตโยภาส และสิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ เป็นต้น หากแต่ปัจจัย ภายนอกยังคงมีช่องว่างสำหรับการศึกษาเพิ่มเติมอยู่ โดยปัจจัยภายนอกที่การค้นคว้าอิสระนี้ มุ่งเน้นศึกษา ได้แก่ การกระทำของรัฐอื่น ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมของสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐ ประชาชนจีน สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ และ สถานการณ์ระหว่างประเทศที่ เปลี่ยนแปลงไปโดยพิจารณาในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งล้วนมีผลโดยตรงต่อท่าทีและ ทิศทางของนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อช่วยเติมเต็มช่องว่างขององค์ ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบายการต่างประเทศไทย รวมถึง กระบวนการตัดสินใจเชิง ยุทธศาสตร์ในระบบระหว่างประเทศ การค้นคว้าอิสระนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งในเชิงประวัติศาสตร์ และการเมือง และยังสามารถนำบทเรียนจากอดีตมาประยุกต์ใช้กับการกำหนดนโยบายในปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทของโลกที่ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในศตวรรษที่ 21

คำถามวิจัย

ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายการต่างประเทศไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 อัน ส่งผลทำให้ไทยตัดสินใจเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

สมมติฐาน

ปัจจัยภายนอกอันเกี่ยวข้องกับการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐ ประชาชนจีนในช่วงยุคสงครามเย็นส่งผลให้ไทยปรับนโยบายการต่างประเทศจากที่เคยมอง สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นภัยคุกคามมาเป็นมิตรอันนำมาสู่การตัดสินใจเปิดความสัมพันธ์ ทางการทูตระหว่างกันในปี ค.ศ. 1975

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ภายในของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975
2. เพื่อศึกษาพลวัตการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชน จีนในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของไทยในการสถาปนา ความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

ขอบเขตการศึกษา

การค้นคว้าอิสระชิ้นนี้แบ่งจะแบ่งขอบเขตการศึกษาออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ขอบเขตด้านระยะเวลา และ ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยจะสามารถอธิบายรายละเอียดของขอบเขตแต่ละด้านดังนี้

1. ขอบเขตด้านระยะเวลา

กรอบเวลาของการศึกษานี้ตั้งอยู่ระหว่างปี ค.ศ. 1971 ถึง ค.ศ. 1975 โดยปี ค.ศ. 1971 ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สหรัฐอเมริกาเริ่มแสดงท่าทีเปลี่ยนแปลงต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึงมีการปรับความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคอินโดจีน ขณะที่ปี ค.ศ. 1975 เป็นปีที่ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นหมุดหมายสำคัญของนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์และบทบาทของมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนในภูมิภาคอินโดจีน ตลอดจนสถานการณ์ภายในประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานทางภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศและบริบทการเมืองภายในของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว รวมถึงศึกษาการเปลี่ยนแปลงท่าทีของสหรัฐอเมริกาต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของนโยบายระหว่างประเทศในยุคสงครามเย็น พร้อมทั้งศึกษาพัฒนาการของนโยบายการต่างประเทศของไทยที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

3. ขอบเขตด้านวิธีการวิจัย

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาสถานการณ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ภายในของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 พลวัตการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975 และปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของไทยในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยเก็บจากเอกสารราชการ เช่น เอกสารทางการทูต รายงานของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ซึ่งเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงาน และสื่อออนไลน์ และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความทางวิชาการ รายงานข่าว บทวิเคราะห์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น หลังจากนั้นจะทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอผลการศึกษาโดยใช้การพรรณนาความ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ภายในของไทยในช่วงปี ค.ศ.1971-1975
2. สามารถเข้าใจพลวัตการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975
3. สามารถทราบถึงปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของไทยในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

นิยามศัพท์เฉพาะ

การกระทำของรัฐอื่น (other states' actions) หมายถึง การกระทำของรัฐอื่น ๆ อาทิ การตัดสินใจนโยบาย, การตอบโต้ หรือการแสดงท่าทีทางการทูต อันส่งผลกระทบโดยตรงต่อกระบวนการตัดสินใจของรัฐที่เรา กำลังศึกษา ในที่นี้จะหมายถึง การกระทำของ สหรัฐอเมริกาและ สาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 ที่มีผลต่อการตัดสินใจในนโยบายการต่างประเทศของไทย

สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ (Physical Cosmo) หมายถึง สภาพทางโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ (structure of the international system) การจัดวางและรูปแบบการกระจายอำนาจระหว่างรัฐต่าง ๆ รูปแบบของขั้วอำนาจของระบบระหว่างประเทศ อาทิ รูปแบบหนึ่งขั้วอำนาจ สองขั้วอำนาจ หลายขั้วอำนาจ เป็นต้น รวมไปถึง ลักษณะทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัฐที่ให้ความสนใจ

สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป (Changing external situations) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของบริบทและสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ อาทิ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจ การที่ประเทศมหาอำนาจเปลี่ยนพันธมิตรหรือเกิดความขัดแย้งกัน การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมโลก เป็นต้น โดยในที่นี้ จะพิจารณาสถานการณ์ระหว่างประเทศเฉพาะในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เค้าโครงเนื้อหา

เนื้อหาในการนำเสนอแบ่งเป็น 5 บท อันประกอบด้วย

บทที่ 1 บทนำ ที่มาและความสำคัญของการตัดสินใจปรับนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วง ค.ศ. 1971-1975 คำถามงานวิจัย สมมติฐาน วัตถุประสงค์การวิจัย ขอบเขตการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา นิยามศัพท์เฉพาะ และเค้าโครงเนื้อหา

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 โดยเฉพาะผลกระทบจากความสัมพันธ์ของมหาอำนาจที่มีต่อการปรับตัวของนโยบายต่างประเทศของไทยในบริบทสงครามเย็น วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริบทความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและจีนในช่วงสงครามเย็น

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย กล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัย การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในช่วง ค.ศ. 1971 - 1975 ที่สัมพันธ์กับประเด็นที่ต้องการศึกษา

บทที่ 4 ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ระหว่างประเทศและภายในประเทศในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจปรับนโยบายของไทย

บทที่ 5 อภิปรายผล สรุปผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์หาคำตอบของปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศของประเทศไทยในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1971–1975 โดยใช้กรอบแนวคิดทางทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้าง (Structural Realism) 2) แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายการต่างประเทศ และ 3) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในบริบทของสงครามเย็น ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาลไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

ทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้าง (Structural Realism)

ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ หรือ สัจนิยมเชิงโครงสร้าง (Neo-Realism หรือ Structural Realism) ได้รับการเสนอโดย Kenneth Waltz ในผลงานเรื่อง Theory of International Politics ซึ่งเผยแพร่ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 โดยถือเป็นจุดเปลี่ยนของการพัฒนาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เนื่องจากเน้นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในระดับโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ (Systemic Level) ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ปราศจากอำนาจสูงสุดหรือความไร้ระเบียบ (Anarchy) ซึ่งถือเป็นลักษณะพื้นฐานของระบบโลก ขณะที่ทฤษฎีสัจนิยมในยุคคลาสสิก (Classical Realism) มิได้แยกการวิเคราะห์ตามระดับอย่างชัดเจน และมุ่งเน้นที่ธรรมชาติของมนุษย์ในการอธิบายพฤติกรรมของรัฐเป็นหลัก (จิตติภัทร พูนขำ, 2553)

จากมุมมองของ Kenneth Waltz รัฐในระบบระหว่างประเทศสามารถถูกเปรียบเทียบได้กับ “กล่องดำ” (black box) กล่าวคือ ปัจจัยภายในของรัฐมิใช่สิ่งจำเป็นในการวิเคราะห์พฤติกรรมของรัฐในเวทีระหว่างประเทศ เนื่องจากพฤติกรรมเหล่านั้นเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากข้อจำกัดของโครงสร้างระบบที่มีลักษณะอนาธิปไตย (anarchy) โดยสิ้นเชิง Waltz ยังเสนอว่ารัฐทั้งหลายต่างเป็น “หน่วยที่คล้ายคลึงกัน” (like units) ซึ่งมีภารกิจหลักที่เหมือนกัน อาทิ เศรษฐกิจ การทหาร การต่างประเทศ แม้ว่ารัฐสามารถมีปฏิสัมพันธ์หรือร่วมมือกันได้ แต่สิ่งที่ทำให้รัฐแตกต่างกันคือขีดความสามารถเชิงโครงสร้าง ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อสถานะของรัฐในระบบระหว่างประเทศ กล่าวคือ ขีดความสามารถเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักที่กำหนดตำแหน่งแห่งอำนาจ (power position) ของรัฐในเวทีโลก โดยมิได้พิจารณารูปแบบการปกครองหรือแนวคิดภายในเป็นสำคัญ ยิ่งรัฐใดมีขีดความสามารถสูง ก็มีแนวโน้มที่จะผงาดขึ้นเป็นมหาอำนาจ และเมื่อรัฐมีระดับอำนาจต่างกัน ระบบระหว่างประเทศจึงเกิดการจัดวางในลักษณะของขั้วอำนาจ (polarity) ซึ่งอาจจะอยู่ใน

รูปแบบขั้วอำนาจเดียว (Unipolar) สองขั้วอำนาจ (Bipolar) หรือ หลายขั้วอำนาจ (Multipolar) เป็นต้น (คิวดล ชมภูพันธ์, 2565)

Waltz อธิบายว่าโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศสามารถวิเคราะห์ได้จากองค์ประกอบหลักสามประการ ได้แก่ 1) หลักเกณฑ์ของการจัดระเบียบ (Ordering Principle) 2) การแบ่งบทบาทหน้าที่ของหน่วยต่าง ๆ (Differentiation of Functions) และ 3) รูปแบบการกระจายของขีดความสามารถ (Distribution of Capabilities) ในระบบระหว่างประเทศ Waltz เชื่อว่าระบบดังกล่าวดำรงอยู่ภายใต้ลักษณะอนาธิปไตย กล่าวคือ ไม่มีองค์กรหรืออำนาจส่วนกลางที่สามารถควบคุมรัฐต่าง ๆ ได้อย่างเบ็ดเสร็จ รัฐแต่ละรัฐดำรงอยู่อย่างอิสระ มีหน้าที่เหมือนกัน และต้องพึ่งพาตนเองในด้านความมั่นคง ทั้งนี้ แม้ว่ารัฐจะมีสถานะเท่าเทียมกันในเชิงบทบาท แต่ในความเป็นจริงกลับมีศักยภาพและขีดความสามารถที่แตกต่างกัน ซึ่งความไม่สมดุลนี้ก่อให้เกิดรูปแบบของการกระจายอำนาจในระบบที่ไม่เสมอภาค และส่งผลต่อพลวัตของอำนาจในเวทีระหว่างประเทศ (ศิริสุตา แสนอิ้ว, 2557)

ทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้างยังมุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างดุลอำนาจระหว่างรัฐ โดยจะเกิดขึ้นเมื่อรัฐจำนวนหนึ่งรู้สึกไม่ปลอดภัยเนื่องจากถูกคุกคามจากรัฐมหาอำนาจหรือกลุ่มรัฐพันธมิตรที่แข็งแกร่งกว่า รัฐเหล่านั้นจะรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งพันธมิตรของตนเพื่อเพิ่มพูนและรักษาความมั่นคงของรัฐตน แนวคิดดุลแห่งอำนาจ (Equilibrium of Power) ถือเป็นกลไกหลักในระบบอนาธิปไตย ที่ช่วยป้องกันไม่ให้รัฐใดมีอำนาจเหนือรัฐอื่นจนเกินไป โดยผ่านการถ่วงดุลเชิงอำนาจซึ่งนำไปสู่ความเสถียรในระดับระหว่างประเทศ (คิวดล ชมภูพันธ์, 2565)

แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายการต่างประเทศวิเคราะห์

นโยบายการต่างประเทศ (Foreign Policy) โดยทั่วไปหมายถึง มาตรการหรือยุทธศาสตร์ที่รัฐกำหนดขึ้นและนำไปปฏิบัติต่อรัฐอื่นเพื่อผลักดันผลประโยชน์แห่งชาติให้บรรลุผลในแต่ละด้านอย่างเป็นรูปธรรมหรืออาจหมายถึงหลักการที่รัฐหนึ่งวางไว้เพื่อกำหนดการกระทำของรัฐตนในสภาวะระหว่างประเทศเพื่อให้บรรลุถึงผลประโยชน์แห่งรัฐที่วางไว้ สำหรับการศึกษานโยบายการต่างประเทศสามารถใช้การศึกษาแนวพรรณนาที่เน้นการอธิบาย วิเคราะห์ รวมถึงทำความเข้าใจนโยบายหนึ่งๆว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุใด อาทิ การศึกษาปัจจัยกำหนดที่เป็นตัวกำหนดนโยบายกระบวนการนโยบาย การตัดสินใจ เป็นต้น ทั้งยังสามารถใช้การศึกษาแนวเสนอแนะว่านโยบายหนึ่งๆควรมีลักษณะอย่างไร หรือประเด็นใดที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

แนวทางการศึกษานโยบายของไทยยังคงมุ่งเป้าไปในแนวทางการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเป็นหลัก (ธนาสฤษฎี สตะเวทิน, 2565)

กรอบระดับการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ (Level of Analysis) ของ Kenneth Waltz

กรอบแนวคิดด้วยระดับการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ (Levels of Analysis) มีที่มาจากงานเขียนสำคัญของ Kenneth Waltz เรื่อง *Man, the State, and War* ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1959 ซึ่งต่อยอดมาจากแนวคิดของสำนักสัจนิยม โดย Waltz ได้นำเสนอว่าโลกของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสามารถวิเคราะห์ได้ในสามระดับหลัก ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล (individual level) ระดับรัฐหรือระบบการเมืองภายใน (state or political system level) และระดับโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ (international system level) ซึ่งทั้งสามระดับนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่อาจกำหนดพฤติกรรมของรัฐในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดย Waltz ระบุว่า การกระทำของรัฐในระบบระหว่างประเทศล้วนตั้งอยู่บนหลักเกณฑ์พื้นฐาน 3 ประการที่สัมพันธ์กับระดับการวิเคราะห์ดังกล่าว ได้แก่ 1.) ความมั่นคงมีความสำคัญสูงสุดสำหรับทุกรัฐและหมายถึงความอยู่รอดของรัฐ 2.) การตัดสินใจของรัฐจะวางอยู่บนหลักของเหตุผล ทั้งนี้ ความไม่แน่นอนที่เกิดความตั้งใจจากรัฐอื่นย่อมหมายถึงภัยคุกคามที่ต้องนำมาคำนวณ 3.) ขีดความสามารถ (Capabilities) หรือ อำนาจของรัฐเป็นเกณฑ์แสดงความแตกต่างระหว่างรัฐ (ภูวิน บุญยะเวชชีวิน, 2559)

หากพิจารณาจากกรอบระดับการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ (Level of Analysis) ของ Kenneth Waltz ในผลงานเขียน *Man, the State, and War* โดยวิเคราะห์สาเหตุพฤติกรรมของรัฐโดยพิจารณาจากปัจจัย 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจก (Individual level) ระดับรัฐ (State / Societal Level) และระดับระหว่างประเทศ (Systemic / International level) (กุลนันท์ คันธิก, 2567) โดยสามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้

1. ระดับปัจเจก (Individual level) มุ่งเน้นการศึกษาระดับปัจเจกของผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ อาทิ ทักษะจิตของผู้นำ ประสบการณ์ส่วนตัวของผู้นำ และกลุ่มคนใกล้ชิดที่มีผลต่อการตัดสินใจนโยบาย เป็นต้น

2. ระดับรัฐ (State / Societal level) ศึกษาปัจจัยทางสังคม ระบบการเมืองภายใน ศาสนา ประวัติศาสตร์ สภาพสังคมและความเชื่อทางวัฒนธรรม พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐหนึ่งๆ เป็นต้น

3. ระดับระหว่างประเทศ (Systemic / International level) ศึกษาสภาพแวดล้อมระดับระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งอันส่งผลกระทบต่อการเมืองระหว่างประเทศทั้งระบบ (ธนาสฤษฎี สตะเวทิน, 2550) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งใน

รูปแบบทวิภาคีและพหุภาคี ระบบชั่วคราวทางการเมืองระหว่างประเทศ สถาบันระหว่างประเทศ
ระบอบพันธมิตร บรรทัดฐานระหว่างประเทศ เป็นต้น (คิพล ชมภูพันธุ์, 2565)

โดยในระดับระหว่างประเทศ (Systemic / International level) Waltz มีความเห็นว่า ใน
ระบบอนาธิปไตย ความกลมเกลียวจะไม่เกิดขึ้นได้เอง และระหว่างรัฐที่เป็นอิสระ สงครามเป็นสิ่งที่
ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนี้ Waltz ยังเสนอว่า รากเหง้าของความขัดแย้งระหว่างประเทศล้วน
เกิดขึ้นจากการที่แต่ละรัฐมีผลประโยชน์ที่ขัดกันและการปราศจากองค์กรเหนือรัฐที่ทำหน้าที่
ควบคุมและจัดการผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน Waltz ชี้ให้เห็นว่า การที่รัฐหนึ่งๆ จะมีนโยบายการ
ต่างประเทศโดยปราศจากการวางยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับรัฐอื่นเป็นหนทางไปสู่หายนะ โดย
เขาเชื่อว่ายุทธศาสตร์ของรัฐขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์ของรัฐอื่น ดังนั้น การถ่วงดุลอำนาจของรัฐ
(Balance of Power) เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้รัฐนั้นอยู่รอดและตอบสนองให้ทันต่อ
สถานการณ์ที่เกิดขึ้น (Singer, 1960)

กรอบแนวคิดการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศ (Foreign Policy Analysis) ของ Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Sapin (SBS)

กรอบแนวคิดการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศ (Foreign Policy Analysis) ของ
Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Sapin (SBS) เกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1954 - 1962
โดย Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Sapin ถือเป็นหนึ่งในกรอบแนวคิดหลักที่ใช้
อธิบายการกระทำของรัฐในระบบระหว่างประเทศ โดยหลักแนวคิดพื้นฐานของกรอบแนวคิดนี้จะ
ตั้งอยู่บนมุมมองที่ว่า รัฐเปรียบเสมือน "ลูกบิลเลียด" ที่อยู่ท่ามกลางลูกบิลเลียดอื่นบนโต๊ะของ
ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นอกจากนี้ รัฐยังเปรียบเสมือน "กล่องดำ" โดยที่พฤติกรรมของ
รัฐสามารถประเมินได้จากการศึกษาปัจจัยภายนอก โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาเนื้อหาภายในของ
กล่อง อาทิ การเมืองภายในประเทศและจิตวิทยาของผู้นำ เป็นต้น โดยกรอบการวิเคราะห์ SBS
อธิบายว่า การตัดสินใจของรัฐจะถูกกำหนดโดยผู้เชี่ยวชาญ ระบบราชการและข้าราชการซึ่งการ
กระบวนการตัดสินใจจะอยู่ในรูปแบบในการทำให้ปัจจัยภายในและภายนอกที่ดูเหมือนไม่
เกี่ยวข้องกันสามารถเชื่อมโยงกันผ่านการกระทำของผู้ตัดสินใจได้กรอบแนวคิด SBS นี้มุ่งเน้นการ
วิเคราะห์การตัดสินใจ เพื่อนำมาอธิบายนโยบายการต่างประเทศของรัฐหนึ่ง ๆ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร
รวมถึงพยายามหาเหตุผลต่อการแสดงพฤติกรรมหนึ่งๆของรัฐ (กุลนันท์ คันธิก, 2560)

SBS ให้คำจำกัดความของการเมืองระหว่างประเทศ (International Politics) ว่าเป็น
กระบวนการของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ โดยมีปัจจัยและความสัมพันธ์นอกเหนือจากภายใน
ของรัฐที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาในระบบการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม ระบบการเมืองภายใน
ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและสังคมล้วนเกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว โดยบริบทดังกล่าวจะ

ส่งผลให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจ (Decision Makers) ต้องมีการกระทำและตอบสนองต่อเงื่อนไขและปัจจัยข้างต้น (Richard C. Synder, 2002)

SBS ให้ความสนใจไปที่ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจนโยบายการต่างประเทศ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ปัจจัย เพื่อค้นหาเหตุมาของรับการกระทำของรัฐ ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน (Internal setting) อันเป็นสภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ ภายในสังคมซึ่งผู้มีอำนาจถูกแวดล้อมอยู่ อาทิ ความคิดเห็นของประชาชน ตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ค่านิยมของสังคม กลุ่มทางการเมือง รวมถึง ประสิทธิภาพของประเทศไทยในการจัดการกับประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศ พัฒนาการทางเศรษฐกิจ บทบาทขององค์กรเอกชน บทบาทของกลุ่มอาชีพและกลุ่มเศรษฐกิจต่างๆ ความเข้มแข็งของกลุ่มผลประโยชน์ บทบาทของกองทัพและระบบราชการทางการเมือง เป็นต้น (ธนาสฤษฎ์ สตะเวทิน, 2550)

2. ปัจจัยภายนอก (External setting) โดยทั่วไปหมายถึงปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ที่อยู่นอกนอกรัฐ อันหมายรวมถึง การกระทำของรัฐอื่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลง (Al-Najjar, 2022) (Al-Najjar, 2022) อันมีส่วนทำให้การกระทำของรัฐต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น โดยบริบทของปัจจัยภายนอกนี้เป็นเครื่องมือเชิงวิเคราะห์ที่ใช้เพื่อเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ปัจจัยภายนอกนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและจะประกอบด้วยสิ่งที่ผู้ตัดสินใจพิจารณาว่าสำคัญ (Richard C. Synder, 2002)

3. กระบวนการตัดสินใจ (Decision making Processes) อันหมายถึงขอบเขตและความสามารถของผู้ตัดสินใจในสถานการณ์หนึ่ง การสื่อสารและข้อมูลที่มีอยู่ในขณะตัดสินใจ รวมถึง แรงจูงใจของผู้ตัดสินใจ ซึ่งหมายถึง ปัจจัยทางจิตวิทยาและบุคลิกภาพที่มีอิทธิพลต่อผู้กระทำและส่งผลต่อผลลัพธ์ของนโยบาย (Al-Najjar, 2022)

การหาสาเหตุของการตัดสินใจของรัฐในต่อการกระทำหนึ่งๆ จะสอดคล้องกับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้มีอำนาจในการตัดสินใจจะตัดสินใจผ่านหน่วยการตัดสินใจ (Decisional Units) โดยกฎเกณฑ์ กิจกรรม และความสัมพันธ์อันมีผลต่อกระบวนการตัดสินใจเป็นสิ่งที่ถูกประกอบขึ้นรวมกันเพื่อส่งผลต่อการตัดสินใจ (Richard C. Synder, 2002)

อย่างไรก็ดี ในงานการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ จะมุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะในส่วนของ ปัจจัยภายนอก (External Setting) ตามกรอบการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของ Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Sapin (SBS) เพื่ออธิบายว่าเหตุใดรัฐไทยจึงตัดสินใจ

ปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศระหว่างปี ค.ศ. 1971-1975 อันนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

กล่าวโดยสรุป การค้นคว้าอิสระนี้จะประยุกต์ใช้ทั้งทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (Neo-Realism) กรอบระดับการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ (Level of Analysis) ของ Kenneth Waltz และกรอบการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของ Snyder, Bruck และ Sapin (SBS) เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 โดยการใช้ทฤษฎีและกรอบการวิเคราะห์ข้างต้นนี้จะช่วยให้สามารถอธิบายพฤติกรรมของรัฐไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อย่างเป็นระบบและรอบด้าน อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับพัฒนาการและเหตุปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจทางการทูตของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมนี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจและทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) วรรณกรรมที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย และ 2) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริบทความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและจีนในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 ดังนี้

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น

การศึกษานโยบายต่างประเทศโดยพิจารณาจากปัจจัยที่ส่งอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ การวิเคราะห์จากปัจจัยภายในประเทศ ปัจจัยภายนอกประเทศ และการผสมผสานทั้งสองมิติในการศึกษา

การศึกษานโยบายการต่างประเทศของไทยส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับการศึกษาปัจจัยภายในควบคู่ไปกับปัจจัยภายนอก ซึ่งการศึกษาในลักษณะดังกล่าวอาจทำให้เราเห็นภาพสะท้อนปัจจัยที่มีอิทธิพลทั้งหมดต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศในภาพรวมแต่ไม่อาจสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย (กุลนันท์ คันธิก, 2560) อาทิ งานของदनัย ทองใหญ่ ที่ศึกษาปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ช่วงปี ค.ศ. 1958-1963 โดยปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้อง อาทิ สภาวะผู้นำ กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล มติมหาชนและสื่อมวลชน เป็นต้น ในขณะที่ปัจจัยภายนอก อาทิ สถานการณ์ความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้เป็นต้น (दनัย ทองใหญ่, 2518) นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาของกุลนันท์ คันธิก ซึ่งวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็นในหลากหลายมิติ ทั้งกระบวนการกำหนดนโยบาย ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยระบุว่านโยบายของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย อาทิ ผลประโยชน์แห่งชาติ มุมมองของผู้มีอำนาจ คุกคาม ตลอดจนบริบททั้งภายนอกและภายในประเทศ (กุลนันท์ คันธิก, 2561) สำหรับงานเขียนของสุรพงษ์ ชัยนาม สนับสนุนว่าทั้งสองปัจจัยส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทย แต่สิ่งใดจะมากน้อยกว่ากันย่อมขึ้นกับบริบทในช่วงเวลานั้น ๆ โดยได้อธิบายบริบทในสมัยสงครามเย็นผ่านทฤษฎีสัจนิยม (Realism) ว่าเป็นเรื่องความขัดแย้งของมหาอำนาจซึ่งส่งอิทธิพลให้นานาประเทศจำต้องเลือกข้างเพื่อเสถียรภาพและความอยู่รอดของตน ส่งผลให้มีผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ นอกจากนี้ พบว่าปัจจัยทางด้านภูมิรัฐศาสตร์มีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศโดยตรง ในขณะที่ปัจจัยทางด้านอุดมการณ์เป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างความขัดแย้งและความร่วมมือระหว่างประเทศ อย่างไรก็ดี ความแตกต่างของระบบการเมืองเศรษฐกิจ และสังคม มิได้เป็นอุปสรรคในการมีความสัมพันธ์ระหว่างกันหากอยู่บนพื้นฐานของการมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเป้าประสงค์ของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของแต่ละประเทศคือการบรรลุสู่ความมั่นคงและความอยู่รอดของรัฐ (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2561) สำหรับจุลชีพ ชินวรรโณ ได้วิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศผ่านอิทธิพลของสองปัจจัยโดยเรียกปัจจัยภายในว่า ผลประโยชน์ (Interest) และปัจจัยภายนอกคือภัยคุกคาม (Threat) เป็นต้น (จุลชีพ ชินวรรโณ, 2561)

การมุ่งวิเคราะห์ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่ส่งอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยสามารถช่วยเน้นย้ำถึงบทบาทและความสำคัญของปัจจัยนั้นได้อย่างลึกซึ้ง ในกรณีของการศึกษาปัจจัยภายใน นักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่อธิบายถึงบทบาทของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (non-state actors) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของไทยต่อจีนในช่วงสงครามเย็น อาทิ งานของ ศิบัติ นพประเสริฐ วิเคราะห์ว่าแนวคิดอนุรักษนิยมมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย โดยเฉพาะในช่วงที่ประเทศเผชิญความไม่แน่นอนทางการเมืองภายในซึ่งได้รับอิทธิพลจากกลุ่มอนุรักษนิยมฝ่ายขวา ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศ อาทิ การถอนตัวของสหรัฐฯ จากเวียดนาม ได้ส่งผลให้กลุ่มอำนาจภายในไทยต้องปรับแนวทางนโยบายใหม่เพื่อรักษาเสถียรภาพภายในประเทศ จึงกล่าวได้ว่า พลังฝ่ายขวาไม่เพียงมีบทบาทในการเมืองภายใน แต่ยังเป็นตัวเร่งให้เกิดการปรับนโยบายต่างประเทศด้วย (ศิบัติ นพประเสริฐ, 2560) ในขณะที่ สุนันทา กฤตโยภาส ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของคณะทูตลับต่อ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งพบว่า ในช่วงยุคสงครามเย็น ไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม มีแนวนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่ด้วยไทยยังจำเป็นที่จะต้องค้าขายกับจีนผ่านประเทศที่สามทำให้ต้องยังคงมีความสัมพันธ์กับจีนผ่านคณะทูตลับ ซึ่งประกอบด้วยจากทั้งภาครัฐและเอกชนที่ขับเคลื่อนความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการระหว่างไทยกับจีน (สุนันทา กฤตโยภาส, 2548) ในขณะที่ สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ ศึกษาแนวทางใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจีนและไทยผ่านบทบาทของนักวิชาการและองค์ความรู้ที่สนับสนุนการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในช่วง 1970-1980 ผ่านการทูตวิชาการ ที่สองประเทศสนับสนุนนักวิชาการและความรู้ทางวิชาการอันปรับเปลี่ยนทัศนคติในแง่ประวัติศาสตร์จากความรู้ลึกของการเป็นศัตรูสู่ความร่วมมือระหว่างกันอันเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสานอิทธิพลกับมหาอำนาจในช่วงเวลาดังกล่าว (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, 2562)

ในขณะที่งานวิจัยบางส่วนได้ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นกับการศึกษาปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น ดังงานเขียนของศิบัติ นพประเสริฐ อธิบายว่ามีหลายปัจจัยภายนอก อาทิ การที่สหรัฐอเมริกาพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนาม พลวัตของความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไประหว่างสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน และสหภาพโซเวียต รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในภูมิภาคอินโดจีนล้วนส่งผลให้ไทยมีการปรับนโยบายการต่างประเทศเพื่อให้ยังคงรักษามลประโยชน์แห่งชาติ ณ ขณะนั้นได้ (ศิบัติ นพประเสริฐ, 2560) รวมถึงงานของจิตติพัทธ์ พูนขำ อธิบายถึงนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงทศวรรษที่ 1970 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของการเมืองระหว่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว โดยไทยเริ่มกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์ในสงครามเวียดนามที่สหรัฐอเมริกามีโอกาสที่จะลดบทบาทในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก โดยการทูตไม้ไผ่ (Bamboo Diplomacy) ถือกำเนิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวและเป็นอัตลักษณ์ของการทูตไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (Jittipat Poonkham, 2022)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในที่มีผลต่อการตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975 สามารถสรุปได้เป็น 4 ประเด็นหลักดังนี้

1. ทัศนะของผู้นำต่อภัยคุกคามคอมมิวนิสต์

ในช่วงสงครามเย็น ผู้นำไทยมักมีท่าทีต่อต้านคอมมิวนิสต์ เนื่องจากมีแนวคิดที่ว่าความมั่นคงของชาติจะถูกคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งสะท้อนผ่านการตราพระราชบัญญัติต่อต้านการกระทำที่เกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ พร้อมบทลงโทษที่เข้มงวด (กุลนันทน์ คันธิก, 2561) การเมืองภายในประเทศในยุคนี้เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและความไม่มั่นคง แนวคิดทางการเมืองแตกแยกออกเป็นสองฝ่ายหลัก คือ ฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ฝ่ายขวามองว่าฝ่ายซ้ายเป็นภัย

ต่อสังคมไทยเนื่องจากอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และมองประชาธิปไตยว่าเป็นระบอบที่มาจากสหรัฐอเมริกาและตะวันตก ส่วนฝ่ายซ้ายเห็นฝ่ายขวาเป็นกลุ่มอนุรักษนิยมที่ไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงและมองประชาธิปไตยในฐานะระบอบของประชาชน (ศิปดี นพประเสริฐ, 2560) ในขณะเดียวกัน รัฐบาลไทยตระหนักถึงความจำเป็นมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ ซึ่งปรากฏชัดในคำแถลงนโยบายที่มุ่งเร่งดำเนินการรับรองและสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศ

2. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในประเทศ

เมื่อรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินและสั่งไม่ต่อผ่านการจัดการเลือกตั้งทำให้หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงเวลาต่อมา บรรยาการการเมืองภายในในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศมีเสรีภาพมากยิ่งขึ้น กระทรวงการต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มเข้ามามีบทบาทนำในการกำหนดนโยบายการต่างประเทศ โดยในช่วงเวลาดังกล่าว ไทยเริ่มที่จะริเริ่มการดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ ไทยได้ออกประกาศให้สหรัฐอเมริกาต้องถอนกำลังทางทหารออกจากไทยไปแล้วเสร็จภายใน 1 ปี รวมถึงการที่นายกรัฐมนตรีตัดสินใจเดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเพื่อเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน (ศิปดี นพประเสริฐ, 2560) การเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนสามารถช่วยเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนที่กำลังมุ่งให้ความสนใจกับพลวัตการเมืองภายในไปสู่สถานการณ์ระหว่างประเทศ การสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายในครั้งนี้ เป็นผลมาจากปัญหาเศรษฐกิจภายในของไทยรวมถึงพลวัตของสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงภายในประเทศ อาทิ ปัญหาคนจีนถือสองสัญชาติในประเทศไทย เป็นต้น ซึ่งการเปิดความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศจะช่วยให้จีนสามารถสนับสนุนไทยในการให้คนจีนที่อาศัยอยู่ในไทยถือเพียงแค่สัญชาติเดียว และเคารพกฎหมายของไทยมากยิ่งขึ้น (สุนันทา กฤตโยภาส, 2548)

3. สภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ

ในช่วงปี ค.ศ. 1973 เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันทั่วโลก อันมีสาเหตุมาจากสงครามในภูมิภาคตะวันออกกลาง วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งดังกล่าวได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อไทย ทำให้ผู้นำไทยจำเป็นต้องติดต่อกับสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยตรงเพื่อเจรจาขอซื้อน้ำมันในราคาที่สมเหตุสมผล โดยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ปรึกษาองค์การเชื้อเพลิงต้องเดินทางเยือนกรุงปักกิ่งเพื่อเจรจากับฝ่ายจีนโดยตรง อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานั้น ไทยยังคงมีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 53 ที่ห้ามมิให้นำเข้าสินค้าจากสาธารณรัฐประชาชนจีนบังคับใช้อยู่ แต่เพื่อนำเข้าน้ำมันจาก

สาธารณรัฐประชาชนจีน ไทยจึงต้องยกเลิกประกาศฉบับดังกล่าวเพื่อขจัดอุปสรรคในการซื้อน้ำมันจากสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยไทยได้ประโยชน์จากการติดต่อทางการค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีนในประเด็นอื่นอีกด้วย อาทิ ไทยสามารถซื้อขายกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้โดยตรงโดยไม่ต้องผ่านประเทศที่สาม ไทยมีอำนาจต่อรองในการซื้อขายสินค้ากับต่างประเทศมากยิ่งขึ้น เป็นต้น (สุนันทา กฤตโยภาส, 2548)

4. อิทธิพลของกลุ่มอนุรักษ์นิยม

ในช่วงสงครามเย็น กลุ่มอนุรักษ์นิยมในไทยมีแนวโน้มต้องการคงโครงสร้างสังคมแบบเดิมต่อต้านแนวคิดคอมมิวนิสต์ และสนับสนุนบทบาทของกองทัพสหรัฐอเมริกาในการสกัดกั้นอิทธิพลคอมมิวนิสต์ที่ขยายตัวเข้ามาในภูมิภาค ภายใต้บรรยากาศของการรัฐประหารโดยจอมพลถนอม กิตติขจร ผ่านการจัดตั้งสภาบริหารคณะปฏิวัติ ในปี ค.ศ. 1971 ชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษ์นิยมได้เข้าพบเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ เพื่อยืนยันจุดยืนนโยบายต่างประเทศของไทยที่ยังคงยึดมั่นในความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา โดยฝ่ายสหรัฐฯ ก็มีความมั่นใจว่ารัฐบาลคณะปฏิวัติยังเป็นกลุ่มผู้นำชุดเดิมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาอย่างต่อเนื่อง จึงยังคงดำเนินภารกิจของตนในไทยได้อย่างมั่นคง และใช้ไทยเป็นฐานปฏิบัติการในภูมิภาคต่อไป

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในปี ค.ศ. 1973 เมื่อนายสัญญา ธรรมศักดิ์ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาได้ดำเนินการเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้มีเสรีภาพมากยิ่งขึ้น อันนำมาซึ่งการเกิดกระแสความตื่นตัวทางการเมืองในหมู่ประชาชน รวมถึงการที่ประชาชนมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นต่อทิศทางการนโยบายต่างประเทศ และสะท้อนให้เห็นความหลากหลายทางความคิด โดยแนวคิดทางการเมืองถูกแบ่งออกเป็นสองขั้ว คือ ฝ่ายขวา ซึ่งมองว่าสถาบันหลักของชาติถูกคุกคามโดยคอมมิวนิสต์และมีทัศนคติว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบของตะวันตก กับฝ่ายซ้าย ซึ่งวิพากษ์ฝ่ายขวาว่าเป็นกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงและมองประชาธิปไตยในฐานะระบอบของประชาชน

สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายดังกล่าว เมื่อผนวกกับพลวัตทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงเวลานั้น ได้นำไปสู่ความพยายามจากฝ่ายขวาในการควบคุมและจำกัดบทบาทของฝ่ายซ้ายในทางการเมือง (ศิปดี นพประเสริฐ, 2560)

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริบทความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและจีนในช่วงสงครามเย็น

ในบริบทของความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น จิตติยา พุกกาเมธานันท์ ได้วิเคราะห์ว่า การที่สหรัฐอเมริกาถอนกำลังออกจากภูมิภาคอินโดจีนส่งผลกระทบโดยตรงต่อความใกล้ชิดของสองประเทศ โดยชี้ให้เห็นถึงบทบาทของไทยในยุทธศาสตร์ของ

สหรัฐอเมริกาที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดจากปัจจัยภายในของไทยเอง อาทิ ความแตกแยกในหมู่ผู้นำ และความขัดแย้งภายในสังคม ซึ่งกลายเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาค ทั้งยังเป็นส่วนสำคัญที่นำไปสู่การถอนทหารอเมริกันออกจากไทยในปี ค.ศ. 1976 (จิตติยา พุกษามาธานนท์, 2553) ในขณะที่สมชัย แส่นภูมิ อธิบายถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกาต่อไทยในการส่งเสริมประชาธิปไตยในประเทศไทย โดยในช่วงสงครามเย็น ไทยภายใต้การนำของคณะราษฎรได้เปลี่ยนผ่านประเทศให้มีรัฐธรรมนูญใช้ในการปกครองประเทศ แต่อย่างไรก็ดี การปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่เป็นประชาธิปไตย โดยในเวลาต่อมาในช่วงทศวรรษ 1950 สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจและทางการทหารจากสหรัฐอเมริกา ทำให้ไทยมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด ทั้งยังนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังมีส่วนในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาระบบราชการของไทยอีกด้วย (สมชัย แส่นภูมิ, 2564) นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาคงจะโดดเด่นทางการเมืองแล้ว ไทยกับสหรัฐอเมริกายังคงมีความเชื่อมโยงผ่านปัจจัยอื่น โดยศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า อธิบายว่าไทยยังคงมีความเชื่อมโยงกับสหรัฐอเมริกาผ่านกิจการค้าไหมของนายเจมส์ แฮร์ริสัน ทอมป์สัน ทหารอเมริกันของหน่วยราชการลับสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาประจำการในประเทศไทย นอกจากนี้ ในช่วงสงครามเย็นผ้าไหมถูกยกระดับให้เป็นอัตลักษณ์ของไทยที่ใช้ในการต่อต้านภัยคุกคามคอมมิวนิสต์อีกด้วย (ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า, 2558)

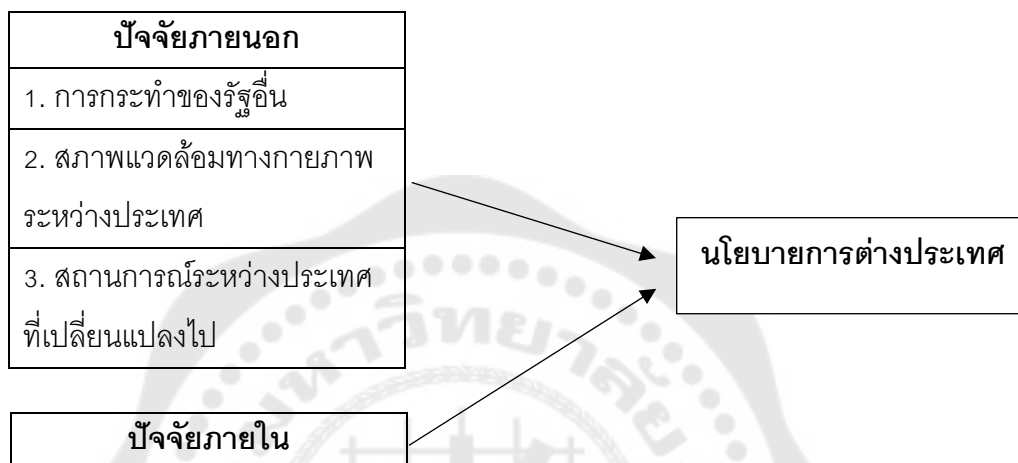
ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน นักวิชาการบางกลุ่มได้ศึกษาโดยแบ่งตามช่วงเวลา โดย ในงานวิจัยของ จุลชีพ ชินวรรณ ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยเห็นว่าหากต้องการวิเคราะห์แนวโน้มความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในปัจจุบันและอนาคตนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความเป็นมาของภูมิหลังความสัมพันธ์ในอดีต ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนในอดีตมิได้ราบเรียบ มีทั้งช่วงที่ใกล้ชิดและห่างเหินเนื่องจากปัญหาภายในประเทศ(จุลชีพ ชินวรรณ, 2548) ในขณะที่ Michael R. Chambers อธิบายถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างไทยและจีนที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานตั้งแต่ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ถึง 1980 ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความร่วมมือด้านความมั่นคง โดยเป็นพันธมิตรที่ไม่เป็นทางการเพื่อต่อต้านการขยายอิทธิพลของเวียดนามในภูมิภาค ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1990 หลังจากที่มีความขัดแย้งในกัมพูชาและภัยคุกคามจากเวียดนามสิ้นสุดลง ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและไทยกลับแน่นแฟ้นขึ้น โดยชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของสองประเทศนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่สองฝ่ายต้องการรักษาผลประโยชน์ระหว่างกันซึ่งไทยมีความสำคัญต่อจีนในแง่ของการเป็นตัวกลางระหว่างจีนกับอาเซียน

(Chambers, 2005) นอกจากนี้ในงานของ Jiranuwat Sawasnotee อธิบายถึงการตัดสินใจประกาศดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและจีนผ่านทฤษฎีสร้างสรรคินิยมว่า นโยบายของประเทศนั้นไม่ได้เน้นเพียงแต่อำนาจและผลประโยชน์ หากยังให้ความสำคัญกับบรรทัดฐาน อัตลักษณ์ และวัฒนธรรมอันเป็นจุดร่วมทางด้านทัศนคติและผลประโยชน์ร่วมกันของไทยและจีน ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจดำเนินนโยบายต่างประเทศของสองรัฐ (Jiranuwat Sawasnotee, 2556) ถึงแม้ว่าไทยกับจีนจะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1975 แต่สิทธิพล เครือรัฐติกาล อธิบายว่า ช่วงแรกของเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตในช่วงปี ค.ศ. 1985-1977 เต็มไปด้วยความไม่ราบรื่นเนื่องจากไทยมีการเปลี่ยนแปลงภายในของระบบการปกครอง จากยุคประชาธิปไตยเบ่งบานไปเป็นยุคเผด็จการขจัดและเปลี่ยนเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของประเทศเพื่อนบ้านในแถบอินโดจีนทำให้ช่วงแรกของการสถาปนาความสัมพันธ์เต็มไปด้วยความท้าทาย (Jiranuwat Sawasnotee, 2556; สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2563)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็นมีลักษณะซับซ้อน และได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก โดยงานศึกษาส่วนใหญ่มักวิเคราะห์ทั้งสองมิติควบคู่กัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาเชิงลึกที่มุ่งเน้นเฉพาะปัจจัยภายนอกยังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากบริบทของระบบระหว่างประเทศ ในยุคนั้น ที่รัฐมหาอำนาจมีบทบาทอย่างมากต่อทิศทางนโยบายของรัฐบาลกลางอย่างไทย การวิเคราะห์โดยเน้นปัจจัยภายนอกจะช่วยให้เข้าใจกลไกเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างเป็นระบบและลึกซึ้ง โดยไม่ถูกรบกวนจากตัวแปรภายใน ซึ่งมักมีลักษณะเฉพาะ และอาจไม่สามารถอธิบายพฤติกรรมของรัฐในระดับมหภาคได้อย่างครอบคลุม ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของรัฐอื่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงนโยบายของไทยอันนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์กับจีนในปี ค.ศ. 1975 โดยการศึกษาเพียงเฉพาะปัจจัยภายนอกยังสอดคล้องกับแนวคิดสัจนิยมเชิงโครงสร้าง (Structural Realism) ซึ่งเน้นบทบาทของโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศในการกำหนดพฤติกรรมของรัฐ โดยเฉพาะในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคสงครามเย็น

กรอบแนวคิด

จากทฤษฎีและกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง อาจสามารถนำมาสร้างแบบกรอบสำหรับการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจปรับนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971 – 1975 ได้ดังนี้

แผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผลกระทบจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่เป็นส่วนสำคัญต่อการกำหนดท่าทีและการตอบสนองต่อปัจจัยนั้นดังกล่าวผ่านการทำงานของรัฐบาล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนโยบาย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการกระทำหรือการสนองตอบต่อเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ผ่านการกำหนดนโยบาย เมื่อปัจจัยดังกล่าวปรากฏขึ้น กลไกของรัฐจะทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ ประเมิน และตัดสินใจอย่างรอบคอบ เพื่อให้การตอบสนองของรัฐสอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ การตอบสนองนี้จึงสะท้อนออกผ่านการกำหนดนโยบายต่างประเทศที่อาจอยู่ในรูปของการปรับท่าที การเปลี่ยนพันธมิตร การเปิดหรือปิดความสัมพันธ์ทางการทูต ตลอดจนการดำเนินบทบาทในเวทีระหว่างประเทศอย่างมีนัยสำคัญ เป็นต้น

แม้ว่าทั้งสองปัจจัยจะมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม การค้นคว้าอิสระฉบับนี้จะมุ่งเน้นการศึกษาปัจจัยภายนอกเป็นหลัก โดยมุ่งวิเคราะห์องค์ประกอบภายนอกที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทย โดยประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ 1) การกระทำของรัฐอื่น 2) สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ และ 3) สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจบริบทอย่างรอบด้าน งานศึกษานี้ยังคงกล่าวถึงปัจจัยภายในในระดับหนึ่ง เพื่อประกอบการวิเคราะห์และสร้างความเข้าใจให้ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับภาพรวมของสภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศที่รัฐไทยเผชิญในช่วงเวลานั้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในบทที่ 3 นี้จะนำเสนอเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 หัวข้อ คือ 1) แหล่งข้อมูล 2) การเก็บรวบรวมข้อมูล และ 3) การวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

แหล่งข้อมูล

งานค้นคว้าอิสระฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลจากทั้งแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และทุติยภูมิ (Secondary data)

ข้อมูลปฐมภูมิ ได้มาจากการวิเคราะห์เอกสารของหน่วยงานราชการ เช่น กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารทางการทูต รายงานของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ซึ่งเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงาน และสื่อออนไลน์ อาทิ เอกสารจาก office of the historian, Department of State, กระทรวงการต่างประเทศแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน, ถ้อยแถลงนโยบายของรัฐบาลไทย เป็นต้น

ข้อมูลทุติยภูมิ ได้มาจากการวิเคราะห์จากหนังสือ บทความทางวิชาการ รายงานข่าว บทวิเคราะห์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น อาทิ บทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหรัฐอเมริกา การปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงสงครามเย็น นโยบายการต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยเริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ และประเมินความสมบูรณ์ของข้อมูลในเบื้องต้น

2. หลังการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นเพื่อใช้ในการจัดทำโครงร่างแล้ว ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อ และจัดประเภทข้อมูลตามเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อเหล่านั้น

การวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษา

หลังการเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษา ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หลังการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา และได้รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ เพื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหาเพิ่ม

2. เมื่อได้รวบรวมและวิเคราะห์เนื้อหาจนสมบูรณ์แล้ว ผู้เขียนได้นำเสนอผลการศึกษาเป็นรูปรายงานการวิจัย โดยใช้การเขียนในเชิงพรรณนา

บทที่ 4 ผลการศึกษา

ผลการศึกษาของการค้นคว้าอิสระนี้นำเสนอภายใต้กรอบวัตถุประสงค์ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็นหลักที่สะท้อนปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 ประเด็นแรกเน้นวิเคราะห์สถานการณ์ระหว่างประเทศควบคู่กับบริบทภายในของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ประเด็นที่สองมุ่งศึกษาพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ส่วนประเด็นสุดท้ายคือการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่มีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจของไทยในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

สถานการณ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ภายในประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975

สถานการณ์ระหว่างประเทศในช่วงปี ค.ศ. 1971 - 1975

ในช่วงทศวรรษ 1970 โลกอยู่ในบริบทของสงครามเย็น (ค.ศ. 1947 - 1991) ที่ความสัมพันธ์ระหว่างสองมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตพยายามลดความตึงเครียดและหันมาเจรจาเพื่อสร้างสันติภาพระหว่างกัน หรือที่เราเรียกว่า ยุคผ่อนคลายความตึงเครียด (Détente: ค.ศ. 1969 - 1979) โดยทั้งสองประเทศได้ปรับนโยบายจากการแข่งขันขยายอำนาจและอิทธิพลมาเป็นการร่วมมือระหว่างกันในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการค้า รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2543) ในปี ค.ศ. 1968 ริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ก้าวขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีคนใหม่ของสหรัฐอเมริกา ในขณะที่ สหภาพโซเวียตอยู่ภายใต้ การปกครองของเลโอนิด เบรชเนฟ (Leonid Brezhnev) ที่ก้าวขึ้นมาเมื่อปี ค.ศ. 1964 อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าเมื่อพิจารณาภายนอกแล้วจะดูเหมือนว่าสองประเทศมหาอำนาจจะดูเริ่มมีความร่วมมือมากกว่าการแข่งขันกัน แต่แท้จริงแล้วทั้งสองประเทศต่างเพิ่มศักยภาพทางทหารและอาวุธเพิ่มขึ้น เพียงแค่หลีกเลี่ยงและระมัดระวังการเผชิญหน้าและปะทะกันโดยตรง สหภาพโซเวียตให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพด้านอาวุธยุทธศาสตร์เพื่อไล่กวดสหรัฐอเมริกา โดยท้ายที่สุด สหภาพโซเวียตก็สามารถสะสมอาวุธจนมีขนาดใกล้เคียงกับสหรัฐอเมริกาได้ในต้นทศวรรษที่ 1970 อย่างไรก็ดี การสะสมอาวุธของทั้งสองประเทศย่อมหมายถึงภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี ค.ศ. 1968 สหรัฐและสหภาพโซเวียตได้เริ่มต้นเจรจาเพื่อจำกัดอาวุธทางยุทธศาสตร์ (Strategic Limitation Talks: SALT) จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1972 ได้มีการลงนามในข้อตกลง SALT 1 ระหว่างนิกสันและเบรชเนฟ (มอริส, 2559) ความ

พยายามนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายตระหนักถึงความจำเป็นในการควบคุมกำลังทหาร เพื่อหลีกเลี่ยงความไม่สมดุลในเวทีโลก

ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตดูเหมือนจะผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกันลง แต่ความสัมพันธ์ภายในของฝ่ายคอมมิวนิสต์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนดูเหมือนจะปะทุเดือดขึ้น โดยรากฐานความร้าวฉานเกิดขึ้นสะสมเป็นเวลานานตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 ผ่านเหตุการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ระหว่างกัน อาทิ การยุติให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคและเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตต่อจีน และการส่งอพยพผู้เชี่ยวชาญชาวโซเวียตในจีนกลับประเทศ การก่อกบฏมอสโกตามแนวชายแดนซินเจียง การที่สหภาพโซเวียตให้การสนับสนุนอินเดียในประเด็นข้อพิพาททิเบตกับจีน เป็นต้น สหภาพโซเวียตเริ่มต้นด้านจีนอย่างเด่นชัดในปี ค.ศ. 1966 จากการที่จีนเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรมโดยผู้นำอย่างเหมา เจ๋อตง โดยสหภาพโซเวียตได้ยุยงชนกลุ่มน้อยซินเจียงให้เป็นปรปักษ์กับรัฐบาลจีน ต่อมาในปี ค.ศ. 1967 ความสำเร็จของสาธารณรัฐประชาชนจีนในการพัฒนาระเบิดเทอร์โมนิวเคลียร์ได้สร้างความวิตกกังวลให้กับสหภาพโซเวียตในเชิงยุทธศาสตร์ ทำให้สหภาพโซเวียตต้องเริ่มการโจมตีสาธารณรัฐประชาชนจีนเพื่อเป็นการป้องกันตัวเอง โดยการสู้รบระหว่างกันตามแนวปะทะบริเวณแม่น้ำอุสสุรีในปี ค.ศ. 1969 (วาฮิส มอริส, 2559) ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเริ่มหันไปมองหาความร่วมมือกับประเทศที่มีท่าทีต่อต้านโซเวียต โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา เพื่อคานดุลอำนาจของตนกับสหภาพโซเวียต

ประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน (ค.ศ. 1969 - 1974) และเฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงเริ่มเห็นความขัดแย้งภายในระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์ จึงใช้โอกาสนี้ในการดำเนินนโยบายการทูตสามฝ่าย (Triangular Diplomacy) (มอริส, 2559) โดยสหรัฐอเมริกา เริ่มเล็งเห็นสถานการณ์ความแตกแยกระหว่างสหภาพโซเวียตและจีน รวมถึงการที่จีนเริ่มก้าวขึ้นมามีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศ สหรัฐอเมริกา จึงเริ่มดำเนินการสานความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อใช้เป็นจุดถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพโซเวียต การเริ่มปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกา กับจีนเริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ. 1969 เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ประกาศต่อสาธารณชนในงานเลี้ยงอาหารกลางวันสมาคมผู้สื่อข่าว (Associated Press luncheon) ว่า รัฐบาลสหรัฐอเมริกา พร้อมที่จะสร้าง “ความสัมพันธ์ปกติ” กับจีน และจะ “ตอบสนอง” ต่อท่าทีที่เป็นมิตรจากกรุงปักกิ่ง (Historian, 2001)

การทูตสามฝ่ายได้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมขึ้นมาในปี ค.ศ. 1971 เมื่อเฮนรี คิสซิงเจอร์ ได้เดินทางไปยังกรุงปักกิ่งกับคณะทูตลับ โดยได้พบกับโจว เอินไหล (Zhou Enlai) นายกรัฐมนตรีของจีนในเวลาดังกล่าว รวมถึงการเชิญคณะนักกีฬาป้องกันจากสหรัฐอเมริกา เยือนจีน ในปีเดียวกันและต่อมาในปี ค.ศ. 1972 ประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน เดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการครั้งแรก โดยในระหว่างการเยือนฝ่ายรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ได้พบกับประธานเหมา เจ๋อตงและนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล ทั้งสองฝ่ายได้หารือร่วมกันในประเด็นสถานการณ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นด้านความสัมพันธ์ทวิภาคี ปัญหาในอินโดจีน เป็นต้น (ThaiPBS, 2567)

สงครามเย็นไม่ได้สร้างความขัดแย้งเฉพาะในกลุ่มรัฐมหาอำนาจเท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายความขัดแย้งทางอุดมการณ์ไปทั่วโลก ในปี ค.ศ. 1949 เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จในจีนแผ่นดินใหญ่ สหรัฐอเมริกาเริ่มตระหนักถึงการขยายอิทธิพลของจีนในภูมิภาค โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งอยู่ในกระบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชจากอาณานิคม สหรัฐมองว่าคอมมิวนิสต์มีแนวโน้มจะแทรกแซงและขยายอำนาจในภูมิภาคนี้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนผ่านการจัดตั้งพันธมิตรทางทหารอย่าง South East Asia Treaty Organization (SEATO) เพื่อยับยั้งการขยายตัวของภัยดังกล่าว (ธีระ นุชเปียม, 2531)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1954 การปะทะทางอุดมการณ์อันก่อให้เกิดสงครามได้เกิดขึ้นในเวียดนาม ในขณะนั้นเวียดนามถูกแบ่งประเทศเป็น 2 ส่วน ที่เกิดจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของรัฐบาล ได้แก่ เวียดนามเหนือที่ปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์โดยมีสหภาพโซเวียตเป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และเวียดนามใต้ที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยภายใต้การสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม สงครามได้ดำเนินมาอย่างเนิ่นนานกว่าสองทศวรรษ จนกระทั่งเริ่มมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนในสหรัฐอเมริกา ซึ่งไม่พอใจกับการที่สหรัฐอเมริกาต้องใช้งบประมาณของประเทศซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจในประเทศ รวมถึงการใช้กำลังพลของสหรัฐอเมริกาในจำนวนมาก จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1969 ที่ประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน เข้าดำรงตำแหน่ง สหรัฐอเมริกาจึงริเริ่มปรับนโยบายต่อเวียดนามโดยวางความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ให้เป็นเรื่องภายในของเวียดนามเอง (Vietnamization) โดยมีเป้าหมายว่าสหรัฐอเมริกาจะให้ความช่วยเหลือเวียดนามใต้ทางอาวุธ ยุทโธปกรณ์และทำให้มีความสามารถในการสู้รบได้ด้วยตนเองและในท้ายที่สุดสหรัฐอเมริกา จะถอนกำลังออกจากเวียดนามจนหมดในปี ค.ศ. 1973 จนกระทั่งปี ค.ศ. 1975 ฝ่ายเวียดนามเหนือสามารถเข้ายึดครองไซ่ง่อนและรวมประเทศได้เป็นหนึ่งเดียว อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกา มองว่าชาย

ชนะของเวียดนามเหนือที่มีอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในครั้งนี้อาจส่งผลกระทบต่อประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไป (ศิริลักษณ์ วัฒนวิทย์การ, 2564)

สถานการณ์ภายในประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971 – 1975

ไทยอยู่ภายใต้การนำของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1963 โดยในการเลือกตั้งครั้งถัดมาในปี ค.ศ. 1969 คะแนนเสียงสนับสนุนจากประชาชนยังคงทำให้จอมพลถนอมคงสถานะผู้นำประเทศไว้ได้ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ของรัฐบาลไม่สู้ดีเนื่องจากถูกรุมเร้าไปด้วยความปั่นป่วนทั้งจากการเมืองภายในและภายนอกประเทศ อาทิ ปัญหาความยุ่งยากในการบริหารงานกับ ส.ส. พรรคร่วมรัฐบาลและฝ่ายค้านให้เป็นไปอย่างราบรื่น ปัญหาความขัดแย้งกันเองภายในรัฐบาล การที่รัฐบาลเผชิญกับการก่อความไม่สงบของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ปัญหาผลกระทบจากสงครามเวียดนาม เป็นต้น ทำให้จอมพลถนอมในช่วงเวลาดังกล่าวตัดสินใจทำรัฐประหารโดยการยึดอำนาจจากรัฐบาลของตนในปี ค.ศ. 1971 โดยอ้างถึงสถานการณ์ของโลกและภัยคุกคามประเทศและราชบัลลังก์ซึ่งเล็งเห็นว่าหากจะต้องแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นตามวิถีทางรัฐธรรมนูญย่อมไม่ทันเวลาที่จึงจำเป็นต้องยึดอำนาจเพื่อให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้อย่างฉับพลัน โดยการรัฐประหารครั้งนี้จอมพลถนอมได้ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีพร้อมทั้งควบตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอีกด้วย อย่างไรก็ตาม กระแสด้านการปกครองภายใต้เผด็จการทหารในช่วงเวลาดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างท่วมท้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระแสการต่อต้านจากเหล่าปัญญาชน นิสิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไป จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1973 การเดินขบวนประท้วงต่อต้านรัฐบาลทหารเริ่มเกิดขึ้นตามโรงเรียนและมหาวิทยาลัย จนท้ายที่สุดเกิดการชุมนุมใหญ่ที่มีประชาชนรวมตัวกันกว่าห้าแสนคนเพื่อเดินขบวนประท้วงขับไล่รัฐบาลและทำให้จอมพลถนอม กิตติขจรประกาศลงจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเดินทางออกนอกประเทศในท้ายที่สุด (สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร, 2539)

ท่ามกลางภาวะสุญญากาศทางการเมืองหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และองคมนตรี ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยภารกิจหลักของรัฐบาลชุดนี้ คือ การเร่งร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลา 6 เดือน อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาของการดำรงตำแหน่ง รัฐบาลชุดดังกล่าวถูกแรงกดดันและเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากปัญหาต่างๆ อาทิ ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาการประท้วงของชาวนา การร่างรัฐธรรมนูญไม่แล้วเสร็จตามระยะเวลาที่ให้นัดสัญญาไว้ เป็นต้น ทั้งนี้ ในท้ายที่สุดรัฐบาลชุดนี้ก็สามารถร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จตามสัญญาในปี

ค.ศ. 1974 และจัดการเลือกตั้งทั่วไปตามคำสัญญาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1975 ส่งผลทำให้รัฐบาลชุดดังกล่าวหมดวาระลง (จันทนา ไชยนาเคนทร์, 2554)

ต่อมาภายหลังการเลือกตั้งมีผลทำให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนถัดไป อย่างไรก็ตาม สภาผู้แทนราษฎรมิได้ไว้วางใจทำให้รัฐบาลของ ม.ร.ว. เสนีย์ ต้องจบลงภายในระยะเวลาเพียง 15 วัน ต่อมา ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถจัดรวมคะแนนเสียงและจัดตั้งรัฐบาลได้ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1975 และดำรงตำแหน่งจนกระทั่งปี ค.ศ. 1976 แม้รัฐบาลของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ จะดำรงตำแหน่งเพียงปีเศษ แต่กลับมีผลงานการต่างประเทศเป็นที่ประจักษ์ โดยเฉพาะความพยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นอิสระ ปราศจากการครอบงำของมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา รวมถึงความพยายามเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งถือเป็นการต่อยอดนโยบายที่เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร (ธนพรพันธุ์ รังสรรค์)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกสหอเมริกากำหนดให้เป็นภูมิภาคยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับการขยายอิทธิพลของระบบทุนนิยมและการต่อต้านการแพร่กระจายของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งในบริบทของไทย สหอเมริกา ได้ให้ความช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจและการทหารอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังวางเป้าหมายให้ไทยเป็นฐานปฏิบัติการหลักในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค พร้อมกับส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมืองและสนับสนุนนโยบายที่สอดคล้องกับโลกเสรี หลังจากที่ สหอเมริกา เข้าร่วมสงครามเวียดนามในปี ค.ศ. 1955 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ สหอเมริกา แน่นแฟ้นขึ้น ไทยอนุญาตให้สหอเมริกา ใช้ฐานปฏิบัติการทางอากาศในประเทศ และส่งกำลังร่วมปฏิบัติการในสงคราม ขณะที่ไทยได้รับการสนับสนุนทั้งทางเศรษฐกิจและการทหารจากสหอเมริกา อย่างไรก็ตาม ผู้นำไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องกำหนดนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสหอเมริกาอย่างเคร่งครัด (จิตติยา พุกษา เมธานันท์, 2553) นอกจากนี้ ในปี ค.ศ. 1962 ไทยและสหอเมริกา ยังได้จัดทำสนธิสัญญาด้านความมั่นคงร่วมกัน หรือที่รู้จักกันในชื่อ Thanat - Rusk Communique โดยมีนายถนัด คอมันตร์ ของไทยและ Dean Rusk ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าว อันสะท้อนถึงพันธสัญญาทางการเมืองและการทหารของ สหอเมริกาที่จะให้การสนับสนุนไทยในกรณีที่มีการรุกรานจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นการตอกย้ำความร่วมมือด้านความมั่นคงในบริบทของสงครามเย็น อย่างไรก็ตาม เมื่อประธานาธิบดี Richard Nixon ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ในช่วงปี ค.ศ. 1968 ได้ประกาศหลักการนิกสัน (Nixon

Doctrine) ที่มีใจความเกี่ยวกับการปรับนโยบายของสหรัฐอเมริกา โดยในส่วนของบทบาททางทหารที่จะมีการลดลงและจะค่อยๆ ถอนทหารออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1975 สหรัฐอเมริกาถอนกำลังทางทหารในเวียดนามและต่อมาถอนกำลังทางทหารในไทยในปีถัดมา (ประภัสสร เทพชาตรี, 2551) การกระทำดังกล่าวของสหรัฐอเมริกาส่งผลอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ทวิภาคี ทั้งยังผลให้ไทยต้องทบทวนและปรับแนวทางนโยบายต่างประเทศครั้งใหญ่ในเวลาต่อมา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน หากย้อนพินิจไปในสมัยอดีตไทยและจีนมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยโบราณ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของสองประเทศจะมีทั้งช่วงสนิทสนมและช่วงห่างเหินอันเนื่องมาจากสถานการณ์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ หากเริ่มต้นพิจารณาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยและจีนได้เจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอย่างเป็นทางการ โดยได้ลงนามในสนธิสัญญาพระราชไมตรีระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐจีน และสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันในปี ค.ศ. 1946 แม้ในเวลาต่อมา รัฐบาลสาธารณรัฐจีนภายใต้การนำของก๊กมินตั๋งจะสูญเสียอำนาจบนแผ่นดินใหญ่ให้กับพรรคคอมมิวนิสต์ และต้องย้ายฐานที่มั่นไปยังเกาะไต้หวัน ไทยยังคงมีความสัมพันธ์ทางการทูตและให้การรับรองสาธารณรัฐจีนจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1974 (จุลชีพ ชินวรรโณ, 2548)

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์ ไทยมีมุมมองต่อคอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคามความมั่นคง โดยภายหลังจากการที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะและเข้าปกครองประเทศในปี ค.ศ. 1949 และอุดมการณ์ดังกล่าวได้เริ่มแพร่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นเรื่อยๆ รัฐบาลทหารของไทยในช่วงสงครามเย็นมีทัศนคติต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก มองคอมมิวนิสต์ว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศ มีความหวงกลัวของการแพร่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ ทำให้มีการออกมาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันภัยคุกคามดังกล่าว ซึ่งจะเห็นได้จากการออกพระราชบัญญัติต่อต้านการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ (กุลนันทน์ คันธิก, 2561) นอกจากนี้ รัฐบาลไทยยังไม่รับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ แต่กลับมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลกั๋วมินตั๋งในไต้หวัน นอกจากนี้ การที่สาธารณรัฐประชาชนจีนให้ที่พักพิงแก่นายปรีดี พนมยงค์ อดีตนายกรัฐมนตรีของไทยผู้ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม รวมทั้งการที่จีนมีการตั้งเขตปกครองตนเองชนชาติไทในมณฑลยูนนานยิ่งสร้างความคุ้นเคยให้ไทยและทำให้ไทยมองสาธารณรัฐประชาชนจีนว่าเป็นภัยคุกคามมากยิ่งขึ้น (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2563)

อย่างไรก็ดี ความตึงเครียดระหว่างสองประเทศจะลดลงภายหลังการประชุมประเอเซีย-แอฟริกา (Asian-African Conference) ณ เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย ในปี ค.ศ. 1955 โดยในการประชุมดังกล่าว นายกรัฐมนตรีโจว เอินไหลของจีนสามารถตอบข้อสงสัยต่อข้อวิตกกังวลของฝ่ายไทยในประเด็นต่างๆได้ อาทิ ประเด็นเป้าประสงค์ของจีนในการจัดตั้งรัฐปกครองชนชาติไท ในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน แนวนโยบายของรัฐบาลจีนต่อชาวจีนโพ้นทะเลในไทยและชนสองสัญชาติ รวมถึงการชี้แจงสถานะการลี้ภัยของนายปรีดี พนมยงค์ โดยกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ให้สัมภาษณ์กับสื่อภายหลังการเดินทางกลับจากการประชุมว่ารู้สึกประหลาดใจในท่าทีอันเป็นมิตรของฝ่ายจีนซึ่งทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์และการตั้งคำถามต่อนโยบายการต่างประเทศของไทยว่าจะมีการปรับเปลี่ยนท่าทีต่อจีนหรือไม่ (อนุสนธิ์ ชินวรรณโณ, 2559) นอกจากนี้ ไทยได้มีการส่งคณะทูตลับเดินทางไปติดต่อกับรัฐบาลจีนเพื่อประคองความสัมพันธ์อย่างลับๆอยู่เรื่อยมา ต่อมาในปี ค.ศ. 1972 กระทรวงการต่างประเทศเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่ไทยจะต้องริเริ่มความสัมพันธ์กับจีนควบคู่ไปกับการสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยในช่วงเวลาดังกล่าว ไทยได้ส่งคณะบุคคลต่างๆเดินทางไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนเพื่อดำเนินการสานไมตรีอย่างลับๆ อาทิ คณะปึงปองไทย คณะผู้แทนการค้าไทย เป็นต้น (สุนันทา กฤคโยภาส, 2548)

บริบทภายในประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวเต็มไปด้วยความไม่มั่นคงทางการเมืองจากการเปลี่ยนผ่านรัฐบาลหลายชุดในเพียงช่วงเวลาสั้นๆ อย่างไรก็ตามช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นช่วงเวลาแห่งการวางรากฐานทางการเมืองใหม่ และเปิดโอกาสให้ทิศทางนโยบายของประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ

พลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน

เมื่อเข้าสู่ช่วงผ่อนคลายความตึงเครียด (Détente) ประกอบกับสหรัฐอเมริกามีผู้นำคนใหม่อย่าง ริชาร์ด นิกสัน เข้ามาบริหารประเทศได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อจีนใหม่เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจกับสหภาพโซเวียตในช่วงเวลาดังกล่าว

ก่อนเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ริชาร์ด ได้เขียนบทความตีพิมพ์ในวารสาร Foreign Affairs ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1967 โดยได้แสดงท่าทีเกี่ยวกับความสำคัญของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยได้เสนอแนวนโยบาย Pressure and Persuasion ควบคู่ไปกับนโยบาย Containment without Isolation (ปิดกั้นแต่ไม่โดดเดี่ยว) เพื่อให้สหรัฐอเมริกา ดำเนินต่อจีน (Jaw-ling, 1986) ต่อมาภายหลังจากการเข้ารับ

ตำแหน่งฝั่งสหรัฐอเมริกาได้มีท่าทีกระตือรือร้นที่จะเริ่มฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีน โดยในปี ค.ศ. 1969 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ประกาศต่อสาธารณชนในงานเลี้ยงอาหารกลางวันสมาคมผู้สื่อข่าว (Associated Press luncheon) ว่า รัฐบาลสหรัฐอเมริกาพร้อมที่จะสร้าง “ความสัมพันธ์ปกติ” กับจีน และจะ “ตอบสนอง” ต่อท่าทีที่เป็นมิตรจากกรุงปักกิ่ง (Historian, 2001) นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกา ยังส่งสัญญาณเพื่อเป็นนัยต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนถึงความต้องการที่จะมีการเจรจาเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกัน อาทิ การออกประกาศอนุญาตให้นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและชาวอเมริกันที่พำนักอยู่ต่างถิ่นสามารถซื้อสินค้าจากจีนได้ในวงเงินไม่เกิน 100 ดอลลาร์ การอนุญาตให้มีการรับรองหนังสือเดินทางโดยอัตโนมัติสำหรับพลเมืองอเมริกันที่ต้องการเดินทางไปยังประเทศจีน เป็นต้น

ต่อมาในปี ค.ศ. 1970 รัฐบาลสหรัฐอเมริกา มีท่าทีอย่างเป็นทางการที่มีสัญญาณว่าจะให้การยอมรับรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีน โดยประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ได้มีการส่งรายงานนโยบายการต่างประเทศให้แก่สภาองเกรส โดยมีเนื้อหาในส่วนที่กล่าวถึงสาธารณรัฐประชาชนจีนว่า

“ชาวจีนเป็นประชาชนที่ยิ่งใหญ่และมีชีวิตชีวา ซึ่งไม่ควรถูกโดดเดี่ยวจากประชาคมระหว่างประเทศ เป็นที่แน่นอนว่า ทั้งเพื่อผลประโยชน์ของเรา และเพื่อสันติภาพและเสถียรภาพในเอเชียและของโลก เราควรดำเนินมาตรการใด ๆ ที่สามารถทำได้ เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ในทางปฏิบัติกับปักกิ่ง” (Jaw-ling, 1986)

รัฐบาลสหรัฐอเมริกายังได้มีการริเริ่มสานสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนผ่านช่องทางการทูตจากโดยอาศัยประเทศที่สาม อาทิ ฝรั่งเศส โรมานี ปากีสถาน เป็นต้น จนกระทั่งประสบความสำเร็จในความพยายามดังกล่าวในการเจรจาผ่านการแลกเปลี่ยนข้อความระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยมีประธานาธิบดียาคูฮา ข่าน (Yahya Khan) แห่งปากีสถานให้ความช่วยเหลือจนเรียกการเจรจานี้ว่า ช่องทางยาคูฮา (Yahya Channel) (Jaw-ling, 1986)

สัญญาณความคืบหน้าในความสัมพันธ์สองประเทศเริ่มเด่นชัดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1971 เมื่อทีมปิงปองของสหรัฐอเมริกาซึ่งกำลังแข่งขันชิงแชมป์โลกที่ประเทศญี่ปุ่น ได้รับเชิญให้เดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยรัฐบาลนิกสันได้อนุมัติให้ทีมสหรัฐอเมริกา ตอบรับคำเชิญดังกล่าวทันที นอกจากนี้ เฮนรี คิสซิงเจอร์ ได้มีการเดินทางเยือนกรุงปักกิ่งเพื่อเข้าพบโจว เอินไหล เพื่อหารือในประเด็นการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ โดยฝ่ายจีนได้มีการทาบทามให้ประธานาธิบดีนิกสันเดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในเวลาต่อมา (Jaw-ling, 1986)

เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 นับเป็นช่วงเวลาอันสำคัญเมื่อประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสันเดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการโดยมีเป้าประสงค์ในการปรับ

ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ โดยในระหว่างการเยือนฝ่ายรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ได้พบกับ ประธานเหมา เจ๋อตง และโจว เอินไหล ทั้งสองฝ่ายได้หารือร่วมกันในประเด็นสถานการณ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นด้านความสัมพันธ์ทวิภาคี ปัญหาในอินโดจีน เป็นต้น (ThaiPBS, 2567) สองฝ่ายยังได้ออกแถลงการร่วมเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Communique) โดยหนึ่งในสาระสำคัญของแถลงการนี้ระบุว่า “ทั้งสองประเทศไม่ควรแสวงหาอำนาจครอบงำในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และต่างก็ต่อต้านความพยายามของประเทศอื่น หรือกลุ่มประเทศใด ๆ ที่จะสร้างอำนาจครอบงำขึ้นมา” อันมีนัยแฝงหมายถึงสหภาพโซเวียต อย่างไรก็ดี แถลงการฉบับดังกล่าวยังครอบคลุมไปการที่สหรัฐอเมริกาจะต้องยอมรับใน “หลักการจีนเดียว” (One China) และเกาะไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างแบ่งแยกมิได้ รวมถึงการหารือในประเด็นที่ทั้งสองประเทศจะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันในอนาคตต่อไป (Jaw-ling, 1986) การที่ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน เยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงการสิ้นสุดนโยบายปิดล้อมจีนของสหรัฐอเมริกา ในช่วงเวลาดังกล่าว

ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายการต่างประเทศของไทย (External Setting)

จากภูมิหลังของสถานการณ์ระหว่างประเทศข้างต้น จะเห็นได้ว่าโลกในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 อยู่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ทั้งยังส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดท่าทีและการตัดสินใจด้านนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ดังนั้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงนโยบายการต่างประเทศของไทยจึงมิได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลันหรือปราศจากการไตร่ตรอง หากแต่เป็นผลมาจากการประเมินสถานการณ์อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินจากปัจจัยภายนอก ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยอย่างเด่นชัด โดยการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก 3 ประการซึ่งสอดคล้องกับกรอบสำหรับการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจปรับนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971 – 1975 ที่วางไว้ ดังนี้

1. การกระทำของรัฐอื่น

การกำหนดนโยบายการต่างประเทศของรัฐหนึ่งมิได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่อยู่ภายใต้อิทธิพลของพฤติกรรมและท่าทีจากรัฐอื่น โดยเฉพาะรัฐมหาอำนาจที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศในแต่ละช่วงเวลา การแสดงออกของรัฐเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนนโยบาย การสร้างความร่วมมือ หรือการแสดงท่าทีเชิงขัดแย้ง ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจของประเทศที่ต้องอาศัยการรักษาสมดุลระหว่างอำนาจ เช่นเดียวกับกรณีของประเทศ

ไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971–1975 ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยจะขอแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อย ดังนี้

1.1 การปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีน

ในช่วงเวลานั้นประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ได้เริ่มกระบวนการปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยส่งเฮนรี คิสซิงเจอร์ ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงแห่งชาติ เดินทางเยือนกรุงปักกิ่งอย่างลับในปี ค.ศ. 1971 เพื่อเจรจากับนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล ของจีนเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนของประธานาธิบดี การเจรจาดังกล่าวครอบคลุมประเด็นทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก รวมถึงบทบาทของสหภาพโซเวียตในความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหรัฐอเมริกา (Historian) ต่อมาในปี ค.ศ. 1972 ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน เดินทางเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนตามคำเชิญของรัฐบาลกรุงปักกิ่งภายหลังจากที่ทั้งสองประเทศได้ปิดประตูความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน ประเด็นสำคัญของการเจรจาคือสถานะของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) โดยสาธารณรัฐประชาชนจีนได้แสดงจุดยืนอย่างหนักแน่นว่าไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีนแผ่นดินใหญ่ และปฏิเสธการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา หากวอชิงตันยังคงมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน ในทางกลับกัน สหรัฐอเมริกาแสดงท่าทีตอบรับโดยไม่ให้การสนับสนุนการแยกตัวของไต้หวัน พร้อมทั้งตกลงถอนกำลังทหารออกจากเกาะดังกล่าว การเจรจาดังกล่าวนำไปสู่การลงนามใน “แถลงการณ์ร่วมเซี่ยงไฮ้” ซึ่งถือเป็นหมุดหมายสำคัญของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้เข้าสู่ทิศทางที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น (Historian, 2025)

นอกจาก ความพยายามปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนผ่านช่องทางทางการเมืองแล้ว ยังมีอีกหนึ่งช่องทางสำคัญที่ช่วยยกระดับความสัมพันธ์ของสองประเทศ นั่นก็คือ การทูตปิงปอง (Ping Pong Diplomacy) โดยความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศที่มีแนวโน้มการริเริ่มสานสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเห็นได้จาก ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1971 เมื่อทีมปิงปองของสองฝ่ายเข้าร่วมการแข่งขันปิงปองชิงแชมป์โลก (World Table Tennis Championships) ณ นครนาโงยะ ประเทศญี่ปุ่น โดยในการแข่งขันครั้งดังกล่าวประธานสมาคมปิงปองแห่งสหรัฐอเมริกาได้กล่าวชื่นชมทักษะของทีมปิงปองจากสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยต่อมานำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของนักกีฬาและเจ้าหน้าที่ทั้งสองทีม จนท้ายที่สุดนำมาซึ่งการตัดสินใจการรัฐบาลเหมาเจ๋อตงในการเทียบเชิญทีมปิงปองของสหรัฐอเมริกาเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน ภายหลังจากการแข่งขันที่ญี่ปุ่น เมื่อทีมปิงปองสหรัฐอเมริกาเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน โจว เอินไหลได้กล่าวกับทีมสหรัฐอเมริกาว่า

"ข้าพเจ้าเชื่อว่า ประชาชนของเราทั้งสองประเทศจะสนับสนุนการเริ่มต้นของ มิตรภาพใหม่ในครั้งนี้" (Asadokorn, 1974)

ในขณะเดียวกันประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสันได้ใช้ประโยชน์จากการริเริ่มสานสัมพันธ์ในครั้งนี้โดยประกาศนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนใหม่หลายประการ อาทิ การยกเลิกข้อจำกัดทางการค้า การยกเลิกการห้ามเดินทางไปยังประเทศจีน เป็นต้น (Eckstein, 1993)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1973 สองฝ่ายได้ตกลงจัดตั้งสำนักประสานงาน (Liaison Officer) ระหว่างกันในกรุงปักกิ่งและกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. โดยเชื่อมั่นว่าสำนักงานประสานงานดังกล่าวจะเป็นตัวช่วยให้การเปลี่ยนผ่านความสัมพันธ์ไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการราบรื่นยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของความสัมพันธ์ให้พ้นจากอุปสรรคต่าง ๆ การจัดตั้งสำนักงานประสานงานนี้ถือเป็นอีกหนึ่งสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเข้าสู่ยุคใหม่แห่งความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ (Panda, 1997)

1.2 สาธารณรัฐประชาชนจีนกับการกลับเข้าสู่เวทีโลก

ในปี ค.ศ. 1955 เป็นปีที่จีนเริ่มกลับเข้ามามีบทบาทโดดเด่นในเวทีระหว่างประเทศภายหลังจากการประชุมเอเชีย-แอฟริกา (Asia-African Conference) ณ เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย โดยการแสดงวิสัยทัศน์อันโดดเด่นของนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหลเกี่ยวกับเจตนารมณ์แท้จริงของจีนผ่านหลักปรัชญาสี่หลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี การกลับมาของจีนในครั้งนี้จีนเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับประเทศไม่ฝักฝ่ายใด รวมถึงการเริ่มฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก รวมถึงการเริ่มสานสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ไม่ว่าประเทศนั้นจะมีรูปแบบการปกครองแบบใด ประกอบกับศักยภาพทางทหาร เศรษฐกิจและจำนวนประชากรจึงช่วยดึงให้จีนกลับเข้ามามีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศอย่างรวดเร็ว

ในปี ค.ศ. 1971 นับเป็นศักราชใหม่ของนโยบายการต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยตั้งอยู่บนหลักของการปฏิเสธการครองอำนาจนำของสหภาพโซเวียตและต้องการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา (วาอิส มอริส, 2559) ในขณะเดียวกันจีนยังได้รับการสนับสนุนการเข้าเป็นสมาชิกสมัชชาสหประชาชาติ (UNGA) โดยการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศวิลเลียม โรเจอร์ส (William Rogers) ได้ประกาศว่า

"สหรัฐอเมริกาจะสนับสนุนการให้มีการประชุมสมัชชาใหญ่ในฤดูใบไม้ร่วงนี้ รวมทั้งเรียกร้องให้มีการจัดที่นั่งให้กับสาธารณรัฐประชาชนจีน และยืนยันจะคัดค้านการดำเนินการใด ๆ ที่จะขับไล่สาธารณรัฐจีน หรือเพิกถอนสิทธิการเป็นตัวแทนของสาธารณรัฐจีน ในสหประชาชาติ" (Jaw-ling, 1986)

ถึงแม้ว่า แนวทางสนับสนุนสองจีน (Two Chinas) ของสหรัฐอเมริกา จะไม่เป็นที่ยอมรับทั้งจากรัฐบาลปักกิ่งและไต้หวัน แต่การเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนของเฮนรี คิสซิงเจอร์ ได้ส่งสัญญาณที่ชัดเจนต่อนานาประเทศ จนท้ายที่สุด สาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้การรับรองให้เข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติแทนที่ไต้หวัน นอกจากนี้ สาธารณรัฐประชาชนจีนยังได้เข้าเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council: UNSC) พร้อมกับสิทธิในการยับยั้ง (Veto) (Jaw-ling, 1986)

สาธารณรัฐประชาชนจีน อาจไม่สามารถเข้าสู่สหประชาชาติได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศแอลเบเนีย โดยแอลเบเนียถือเป็นประเทศสนับสนุนหลักในการผลักดันให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเข้ามาเป็นสมาชิกสหประชาชาติ โดยในปี ค.ศ. 1969 ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้เห็นชอบที่จะพิจารณามติแอลเบเนีย (Albanian Resolution) อันเกี่ยวข้องกับประเด็นการฟื้นฟูสิทธิอันชอบธรรมของสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีแอลเบเนียและอีก 13 ประเทศคอยผลักดัน (Historian) ต่อมาในปี ค.ศ. 1971 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเนสติ นาเซ (Nesti Nase) ของแอลเบเนียได้แจ้งต่อโจว เอินไหล เกี่ยวกับขั้นตอนที่แอลเบเนียจะดำเนินการเพื่อให้การรับรองจีนในองค์การสหประชาชาติเป็นไปได้ ทั้งยังได้สั่งการให้คณะผู้แทนแอลเบเนียในนิวยอร์กติดต่อกับผู้แทนจากแอลจีเรีย คิวบา และแซมเบียในประเด็นนี้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับคำสั่งขั้นสุดท้าย (Gjon Borici, 2016) นอกจากนี้ สาธารณรัฐประชาชนจีนยังได้รับแรงสนับสนุนจาก 76 ประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศในแอฟริกาและเอเชีย รวมไปถึงแอลเบเนีย (China Media Group, 2567)

สาธารณรัฐประชาชนจีนกับการเข้ามาเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติถือเป็นหมุดหมายสำคัญในการพัฒนาความสัมพันธ์กับไทย เนื่องจากในตอนแรกไทยมีจุดแข็งกว่าในการให้ผู้แทนจากจีนคอมมิวนิสต์เข้ามาเป็นผู้แทนของจีนในสหประชาชาติ โดยนายอานันท์ ปันยารชุน เอกอัครราชทูตไทยประจำองค์การสหประชาชาติ กล่าวว่า

“จีนคอมมิวนิสต์ยังคงมีพฤติกรรมเป็นปฏิปักษ์และนโยบายที่ไม่ยืดหยุ่นและยังไม่ละทิ้งแนวโน้มก้าวร้าวและลัทธิขยายอำนาจต่อประเทศทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันหมายรวมถึงไทย” (Jittipat Poonkham, 2022)

ทั้งนี้ ไทยยังคงให้การสนับสนุนสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) มีสิทธิในที่นั่งในองค์การสหประชาชาติ อย่างไรก็ดี เมื่อสภาพดุลอำนาจโลกเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากการที่สหรัฐอเมริกาเริ่มมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสาธารณรัฐประชาชนจีน รัฐบาลไทยไม่อาจนิ่งเฉยต่อสถานการณ์ดังกล่าว จึงได้ดำเนินนโยบายสองจีน (Two-China Policy) โดยมีมติว่าไทยจะไม่คัดค้านการรับสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าเป็นสมาชิกของ แต่ในขณะเดียวกันไทยก็จะลงคะแนนเสียงสนับสนุน

ให้ได้หัวน ยังคงมีที่นั้งในองค์การระหว่างประเทศนี้ อย่างไรก็ตาม ในถ้อยแถลงอย่างเป็นทางการ ประเทศไทยไม่ได้ยึดถือนโยบาย "สองจีน" (Two-China Policy) เนื่องจากนโยบายนี้ถูกปฏิเสธโดยทั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนและไต้หวัน โดยทั้งสองฝ่ายต่างยืนยันว่ามี "จีนเดียว" เท่านั้น (Jittipat Poonkham, 2022) โดยท้ายที่สุดสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ที่นั่งในสหประชาชาติในฐานะสมาชิกในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1971 ต่อมาในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1972 นายอานันท์ ปันยารชุน ได้พบกับนายเฉียว กว๋านหัว (Qiao Guanhua) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีน ทำให้ต่อมากระทรวงการต่างประเทศของไทยได้อนุมัติให้เอกอัครราชทูตของไทยสามารถติดต่อกับเอกอัครราชทูตของจีนได้ในประเทศที่มีสถานเอกอัครราชทูตของทั้งสองฝ่ายตั้งอยู่ (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2563)

บทบาทของสาธารณรัฐประชาชนจีนในเวทีระหว่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว สะท้อนถึงความสามารถในการปรับตัว สร้างเครือข่ายพันธมิตร และเจรจาอย่างมีชั้นเชิง ภายใต้การนำของผู้นำอย่างโจว เอินไหล การที่จีนสามารถเปลี่ยนจากประเทศที่ถูกโดดเดี่ยวทางการเมืองให้กลายเป็นหนึ่งในผู้เล่นสำคัญในระบบระหว่างประเทศได้ในระยะเวลาไม่ถึงสองทศวรรษ เป็นหลักฐานที่ชัดเจนถึงพลังและศักยภาพของจีนในการกลับเข้ามามีบทบาทสำคัญในเวทีโลก

2. สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ

ปัจจัยเชิงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่รัฐไม่อาจมองข้ามได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกที่รัฐต่าง ๆ ดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้ระบบอำนาจที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศในที่นี้จึงหมายถึงลักษณะโดยรวมของโครงสร้างระหว่างประเทศ อาทิ การกระจายอำนาจระหว่างรัฐมหาอำนาจ รูปแบบขั้วอำนาจ ตลอดจนลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงบริบทของสงครามเย็น ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 รูปแบบโครงสร้างระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงสงครามเย็น

หากพิจารณารูปแบบขั้วอำนาจตามทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้างของ Kenneth Waltz อาจจะสามารถอธิบายได้ว่า สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตได้ก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองและได้แผ่ขยายอุดมการณ์ทางการเมืองไปยังทั่วทุกมุมโลก สหรัฐอเมริกาถือเป็นผู้นำอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ในขณะที่สหภาพโซเวียตเป็นผู้นำอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ เมื่อการขยายอุดมการณ์ของทั้งสองฝ่ายแผ่ปกคลุมไปทั่วโลกก็นำมาซึ่งสงครามเย็นอันเป็นรูปแบบของการหลีกเลี่ยงการทำสงครามระหว่างมหาอำนาจทั้งสองโดยตรง แต่เป็นในรูปแบบของการแข่งขันสร้างแสนยานุภาพทางทหาร

รวมถึงการสนับสนุนให้ประเทศพันธมิตรของตนเข้าสู่สงครามแทน โดยในช่วงแรกของสงครามเย็น (บรรจง ไชยลังกา, 2559)

การปรับสถานะขั้วอำนาจของโลกเริ่มเห็นได้ชัดเมื่อ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตก้าวเข้าสู่ช่วงผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกันในปี ค.ศ. 1966 สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเริ่มหันมาให้ความร่วมมือระหว่างกันทั้งในประเด็นของการควบคุมอาวุธ (Arm Control) ความร่วมมือในการยับยั้งการแพร่กระจายของขีปนาวุธ (Ballistic Missiles) (Weber, 1990) รวมถึง การที่สหรัฐอเมริกาประกาศหลักการนิกสัน (Nixon Doctrine) ว่าด้วยการปรับนโยบายของสหรัฐอเมริกาในการลดบทบาททางการทหารในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศโดยการได้รับการยอมรับในการเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ความแตกแยกภายในของฝ่ายคอมมิวนิสต์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนทำให้ระบบขั้วสองขั้วอำนาจ (Bipolarity) ที่มีสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเริ่มเข้าสู่จุดไม่สมดุล (น้ำเงิน บุญเยี่ยม, 2545)

2.2 ลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็น

เนื่องด้วยมหาอำนาจเป็นผู้กำหนดสนามการแข่งขันอิทธิพลว่าจะคืบคลานเข้าไปในส่วนใดของภูมิภาคอันส่งผลให้พื้นที่นั้นกลายเป็นพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ โดยในช่วงสงครามเย็น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในพื้นที่คาบสมุทรอินโดจีน ซึ่งครอบคลุมประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชา สหรัฐอเมริกามองว่าภูมิภาคนี้มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในการยับยั้งลัทธิคอมมิวนิสต์จากทั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2563) หากพิจารณาจากสงครามเวียดนาม โดยถือเป็นจุดสะท้อนของภูมิรัฐศาสตร์ในยุคนี้อย่างเด่นชัด เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเชื่อในเรื่องทฤษฎีโดมิโน (Domino Theory) ว่าหากเวียดนามเริ่มเข้าสู่โลกคอมมิวนิสต์ประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคก็จะตกอยู่ในแนวโน้มเดียวกัน จึงได้ส่งกำลังทหารและทรัพยากรเข้าร่วมสงครามเพื่อปกป้องไม่ให้แนวโน้มนี้นำไปสู่การกลายเป็นจริง ในขณะเดียวกัน วิกฤตการณ์ในอินโดจีนก็เริ่มทวีความตึงเครียดมากยิ่งขึ้น (พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์, 2545) การให้การสนับสนุนทางกำลังทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์จากรัฐมหาอำนาจจึงทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ของสงครามตัวแทน (Proxy War) อย่างเต็มรูปแบบ

หากพิจารณาบริบทภูมิรัฐศาสตร์ของไทย อันมีที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นเพียงประเทศเดียวในช่วงเวลาดังกล่าวที่ไม่ได้ตกเป็นประเทศภายใต้การปกครองของมหาอำนาจตะวันตกในยุคอาณานิคม อย่างไรก็ดี อิทธิพลของมหาอำนาจก็ยังคงมีผลต่อการ

กำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยที่เป็นประเทศขนาดกลาง ในช่วงเวลาดังกล่าว (ธนาสุภะวิ สุตะเวทิน, 2565) ความตึงเครียดเชิงอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในช่วงสงครามเย็น ได้ส่งผลกระทบต่อแนวโน้มของความร่วมมือระดับภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยแบ่งประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคออกเป็นสามกลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่สนับสนุนชาติตะวันตก กลุ่มคอมมิวนิสต์ และกลุ่มที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด โดยไทยในช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ในกลุ่มประเทศที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด อย่างไรก็ตาม ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวถูกแวดล้อมไปด้วยสภาวะสงครามจากประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นสงครามเวียดนาม สงครามกลางเมืองในลาว รวมถึงสงครามกลางเมืองในกัมพูชา อันนำมาซึ่งความห่วงกังวลเกี่ยวกับการแพร่ขยายของอิทธิพลคอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจกระทบต่อความมั่นคงของไทย (Asadokorn, 1974)

ในช่วงเวลาดังกล่าว ไทยพยายามค้นหาหลักประกันความมั่นคงใหม่ที่นอกเหนือจากสหรัฐอเมริกาเพื่อรับมือกับภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ โดยมุ่งหวังสร้างความร่วมมือผ่านสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน: ASEAN) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1967 ด้วยสมาชิก 5 ประเทศ คือ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกอาเซียนยังไม่มีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมและชัดเจนมากนัก (ประภัศร์ เทพชาติรี, 2562)

3. สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป

สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของบริบทและสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ อาทิ การแปรเปลี่ยนในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐมหาอำนาจ ในบริบทนี้จะพิจารณาสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นเฉพาะในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะสามารถอธิบายได้ดังนี้

3.1 สาธารณรัฐประชาชนจีนกับการรุกสร้างความสัมพันธ์กับนานาประเทศ

เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์มีชัยชนะเหนือจีนแผ่นดินใหญ่และได้สถาปนาเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1949 นั้น บทบาทของจีนในเวทีระหว่างประเทศเริ่มฉายแววปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในการประชุมเอเชีย-แอฟริกา (Asian-African Conference) ณ เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย ในปี ค.ศ. 1955 ผ่านการแสดงวิสัยทัศน์และการรับมืออย่างเป็นทางการในการตอบคำถามในประเด็นต่างๆ ของนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล จนทำให้ผู้แทนจากหลายประเทศเข้าใจและยอมรับถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของจีน (เจริญศรี ฉลองรัฐ, 2567) ผ่านหลักการปญจศีลอันเป็นหลักการของการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี อันประกอบด้วย 1.) การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ 2.) การเคารพซึ่งบูรณภาพแห่งดินแดนและอำนาจอธิปไตยของกันและกัน 3.) การไม่รุกรานซึ่งกันและกัน 4.) การดำรงไว้ซึ่งความเสมอภาค มีผลประโยชน์ร่วมกัน 5.) การไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน (ปิติ ศรีแสงนาม, 2564) ในขณะเดียวกัน จีนก็ได้เริ่ม

เล่นบทบาททุกเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆทั่วโลก โดยเฉพาะกับประเทศฝักฝ่ายฝ่ายใด (Non-Aligned Movement: NAM) รวมถึงการเปิดประเทศสู่ภายนอกภายหลังจากการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกว่าสองทศวรรษ (วาอิส มอริส, 2559) บทบาทของจีนในเวทีระหว่างประเทศเห็นได้ชัดจากการที่สาธารณรัฐประชาชนจีนดำเนินการทวงคืนที่นั่งของตนในองค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) โดยโจว เอินไหล ได้ส่งโทรเลขถึงองค์การสหประชาชาติและสมาชิกใหญ่แห่งสหประชาชาติ (United Nation General Assembly: UNGA) เพื่อเน้นย้ำว่า รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนคือรัฐบาลที่ชอบธรรมแต่เพียงผู้เดียวในการเป็นตัวแทนของประชาชนจีน รวมถึงได้เรียกร้องให้มีการขับไล่ผู้แทนจากก๊กมินตั๋งออกไปและให้สิทธิผู้แทนจากรัฐบาลจีนใหม่เข้ามาดำเนินหน้าที่ในสหประชาชาติอย่างเป็นทางการ (Affairs) ในท้ายที่สุด ความพยายามเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติของจีนประสบความสำเร็จในปี ค.ศ. 1971 เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนได้รับการสนับสนุนจากนานาประเทศทำให้สามารถมีมติเห็นชอบให้สาธารณรัฐประชาชนจีนคือผู้แทนโดยชอบธรรมของจีน โดยมติดังกล่าวได้ระบุว่าเป็นการฟื้นฟูสิทธิโดยชอบธรรมของจีน (Restoration of the Lawful Rights to the P.R.C.) (Network, 2011)

3.2 การเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของมหาอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงสงครามเย็นภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ภายใต้การแข่งขันขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ ถึงแม้ว่าสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตจะเข้าสู่ช่วงผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกัน หากแต่การเผชิญหน้าระหว่างสองประเทศยังคงดำเนินต่อเนื่องในภูมิภาคต่างๆทั่วโลก เมื่อพิจารณาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ สงครามเวียดนามเป็นหนึ่งในสถานการณ์หลักที่เกี่ยวข้องกับการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจในช่วงเวลาดังกล่าว ในปี ค.ศ. 1954 ข้อตกลงกรุงเจนีวนำมาซึ่งการเกิดขึ้นของเส้นขนานที่ 17 โดยชั้นกลางการแบ่งแยกเวียดนามออกเป็นเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้สะท้อนความแตกต่างเชิงอุดมการณ์ในช่วงสงครามเย็น โดยเวียดนามเหนืออยู่ภายใต้การหนุนหลังจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต ในขณะที่เวียดนามใต้ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาในฐานะตัวแทนของฝ่ายโลกเสรี สหรัฐอเมริกา พุ่มสรรพกำลังทางทหาร การช่วยเหลือทางการเงินเป็นจำนวนมหาศาลในสมรภูมินี้ ถึงแม้ว่า สหรัฐอเมริกา จะมีความเหนือกว่าทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์แต่ก็ยังคงติดอยู่ในสงครามกองโจรและไม่สามารถเอาชนะได้ ในปี ค.ศ. 1967 ชาวอเมริกันเริ่มมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ต่อการกระทำของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในประเด็นดังกล่าวพร้อมทั้งเรียกร้องให้หยุดการทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือ ต่อมาในปี ค.ศ. 1968 ฝ่ายเวียดนามเหนือได้เริ่มปฏิบัติการการรุกใหญ่เทศกาลตรุษญวน (Tet Offensive) โดยกองทัพสหรัฐอเมริกา ไม่สามารถเอาชนะการ

รูกีบดังกล่าวได้ การขึ้นมาของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ในปี ค.ศ. 1969 ทำให้นโยบายการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ต่อสงครามเวียดนามได้ถูกปรับเปลี่ยนไปโดยต้องการให้ความขัดแย้งภายในเวียดนามที่เกิดขึ้นเป็นกิจการภายในของเวียดนามเอง (Vietnamization) รวมทั้งสหรัฐอเมริกาจะทยอยถอนกำลังทหารอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกายังคงแทรกแซงกัมพูชาและลาวเพื่อทำลายฐานที่มั่นของเวียดนามเหนือต่อไป (วาฮิส มอริส, 2559)

ในปี ค.ศ. 1970 ในการประชุมสุดยอดอินโดจีน (Indochinese Summit Conference) ณ เมืองกว่างโจว ประเทศจีน จีนได้มีการเสนอให้มีการก่อตั้งแนวร่วมประชาชนในอินโดจีน (Indochinese People's United Front) ซึ่งอยู่ภายใต้การสนับสนุนของจีน โดยจากการก่อตั้งแนวร่วมดังกล่าวทำให้สาธารณรัฐประชาชนจีนมีบทบาทในการยุติความขัดแย้งในอินโดจีน (ศิริลักษณ์ วัฒนวิทย์การ, 2564)

ความแตกต่างด้านเชื้อชาติและภาษาในภูมิภาคนี้ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงความหลากหลายเชิงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของรัฐต่าง ๆ ประกอบกับ ยังเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ และยังคงเปิดกว้างให้ต่างชาติสามารถเข้ามาแสวงหาประโยชน์ได้ รวมถึงเป็นจังหวัดที่สหรัฐอเมริกา พยายามลดบทบาทของตนในภูมิภาคดังกล่าว ทำให้จีนและสหภาพโซเวียตต่างเข้ามามีอิทธิพลในช่วงเวลาสุญญากาศดังกล่าว (ภัทรานิษฐ์ ปิยะวิทย์ยานนท์, 2554)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1975 คอมมิวนิสต์เริ่มมีชัยชนะเหนือประเทศอินโดจีนทั้งคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือสามารถเอาชนะเวียดนามใต้ได้ เขมรแดงสามารถเข้ายึดกัมพูชาได้ รวมถึงขบวนการประเทศลาวสามารถเข้าครอบครองอำนาจในลาวได้สำเร็จ (สุนันทา กฤตโยภาส, 2548) ในช่วงเวลานี้ ประเทศในแถบนี้ล้วนรู้สึกถึงความไม่มั่นคงจากดุลอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไป โดยหลายประเทศในภูมิภาคนี้ได้ปรับและเปลี่ยนนโยบายของตนเพื่อตอบสนองต่อบรรยากาศที่แปรเปลี่ยนไป

ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องแสวงหาหลักประกันความมั่นคงเพื่อต่อต้านภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ โดยรัฐบาล มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมชในช่วงเวลาดังกล่าวได้ใช้พยายามใช้แนวทางทางการทูตทั้งในรูปแบบทวิภาคีและพหุภาคีเพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว โดยรัฐบาลได้เล็งเห็นความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเห็นได้จากคำแถลงนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นหลักประกันความมั่นคงให้แก่ไทย (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2563) แก่นสำคัญของนโยบายรัฐบาลมุ่งเน้นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบนพื้นฐานของสันติภาพและความเป็นมิตร โดยไทยพร้อมสร้างความร่วมมือกับทุกประเทศที่มีท่าทีเป็นมิตร ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองหรือระบอบ

การปกครองแตกต่างกันเพียงใด พร้อมทั้งยึดหลักความเสมอภาคและไม่แทรกแซงกิจการภายใน ของกันและกัน เพื่อสร้างดุลยภาพอำนาจในการรับมือกับประเทศมหาอำนาจ รัฐบาลมีนโยบายรับรอง และสถาปนาความสัมพันธ์ปกติกับสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมถึงให้มีการเคลื่อนกองกำลังทหาร ต่างชาติออกจากไทยภายใน 1 ปี พร้อมทั้งกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและ เสริมสร้างความร่วมมือกับสมาชิกอาเซียนอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันยังคงเดินทางหาทางสร้าง ปฏิสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์กับเวียดนามเหนือ รวมถึงมุ่งพัฒนาพื้นฐานการพึ่งพาตนเองทั้งในด้าน เศรษฐกิจและการทหาร (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2518)

การปรับนโยบายการต่างประเทศของไทยเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยภายนอก

ในช่วงทศวรรษ 1970 ความเปลี่ยนแปลงของบริบททางภูมิรัฐศาสตร์โลก โดยเฉพาะใน ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายของประเทศต่าง ๆ รวมถึง ประเทศไทย ซึ่งเดิมมีจุดยืนต่อต้านคอมมิวนิสต์และใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาอย่างเหนียวแน่น ความเคลื่อนไหวภายนอกเหล่านี้ได้กระตุ้นให้ไทยต้องประเมินและตอบสนองทางยุทธศาสตร์เพื่อ รักษาผลประโยชน์ของชาติอย่างเหมาะสม

ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1932 รัฐบาลทหารมีบทบาทสำคัญในการ บริหารประเทศ โดยไทยเลือกดำเนินนโยบายต่างประเทศอันมีความใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ดีตาม เมื่อสถานการณ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนไปในช่วงปี ค.ศ. 1971 โดยเฉพาะเหตุการณ์ ที่เฮนรี คิสซิงเจอร์ เดินทางเยือนกรุงปักกิ่ง รวมถึงบทบาทที่เพิ่มขึ้นของสาธารณรัฐประชาชนจีนใน เวทีโลก โดยเฉพาะการได้ที่นั่งในองค์การสหประชาชาติ ไทยจึงจำเป็นต้องปรับบทบาทของตนให้ สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ดังกล่าว

หากพิจารณาในแง่ของการปูทางเพื่อการเจรจาฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ สาธารณรัฐประชาชนจีน สองฝ่ายใช้เวลาอย่างน้อย 3 ปี คือตั้งแต่ ค.ศ. 1972 -1975 เพื่อเจรจา ฟื้นฟูความสัมพันธ์ อย่างไรก็ดี สัญญาณความต้องการเปิดความสัมพันธ์กับจีนของไทยเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1970 เมื่อ ดร. ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยประกาศว่า ไทยพร้อมจะเจรจากับจีน (ภัทรานิษฐ์ ปิยะวิทยานนท์, 2554) และการปรับนโยบายการ ต่างประเทศของไทยต่อจีนเริ่มขึ้นเมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ที่ในองค์การสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1971 โดยสมาชิกส่วนใหญ่ของสหประชาชาติได้ให้มติเห็นชอบรับสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้า เป็นสมาชิก ทั้งสหรัฐอเมริกาก็ไม่ได้มีมติคัดค้าน อย่างไรก็ตาม ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงดออก เสี่ยง (เดช บุนนาค, 2559) แต่การได้ที่นั่งในสหประชาชาติของสาธารณรัฐประชาชนจีนในครั้งนี้

นำมาซึ่งการปรับตัวของไทยต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเห็นได้จากการที่ ดร.ถนัด คอมันต์ ให้สัมภาษณ์กับสื่อสหรัฐอเมริกา ว่า ไทยต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับสาธารณรัฐประชาชนจีน และพร้อมที่จะเปิดการค้ากับจีน (สุนันทา กฤตโยภาส, 2548) นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลไทยได้ประกาศผ่อนผันกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ (ภทธานิชรัฐ ปิยะวิทย์านนท์, 2554) อีกด้วย

ก่อนเหตุการณ์รัฐประหารในปี ค.ศ. 1971 กระทรวงการต่างประเทศภายใต้การนำของ นายถนัด คอมันต์ การทูตลับได้ถูกนำมาใช้ในกระบวนการริเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความพยายามของนายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐฯ และสหประชาชาติ ในการเจรจากับนายฮวง ฮวา ตัวแทนถาวรของจีนประจำองค์การสหประชาชาติ อย่างไรก็ตาม ภายหลังกองการรัฐประหาร บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศในด้านการกำหนดนโยบายต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ถูกลดทอนลงอย่างมีนัยสำคัญ (Jittapat Poonkham, 2022)

อย่างไรก็ดีในปี ค.ศ. 1972 หลังจากที่ริชาร์ด นิกสัน ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ และได้ออกแถลงการณ์ร่วมเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Communique) กระทรวงการต่างประเทศของไทยกลับขึ้นมามีบทบาทสำคัญอีกครั้ง เมื่อรัฐบาลไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้มอบหมายให้สถานทูตไทยในต่างประเทศหาทางผูกมิตรและสานสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ทางการทูตของจีน นอกจากนี้ ไทยยังได้รับการเชิญเชิญจากรัฐบาลจีนให้ส่งนักกีฬาป้องกันไทยไปแข่งขันที่จีน โดยการเดินทางครั้งนี้ รัฐบาลได้สั่งการให้นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ รองผู้อำนวยการฝ่ายเศรษฐกิจ การคลังและอุตสาหกรรมเดินทางร่วมคณะป้องกันไปด้วย ไม่เพียงแต่คณะป้องกันของไทยที่เดินทางเยือนจีนเท่านั้น ในปีถัดมา จีนยังได้มีการส่งนักกีฬาป้องกันของจีนมาแข่งขันที่ไทยโดยมีเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศจีนติดตามมาด้วย (สุนันทา กฤตโยภาส, 2548)

ในขณะเดียวกัน ไทยเริ่มมีการติดต่อทางเศรษฐกิจกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเพิ่มขึ้น อาทิ การเยือนจีนของคณะผู้แทนการค้าไทย อันประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากกระทรวงพาณิชย์และภาคเอกชน เพื่อเยี่ยมชมงานแสดงสินค้า ณ นครกวางโจว ต่อมาด้วยการดำเนินการปรับความสัมพันธ์กับจีนของนายเตช บุนนาค หัวหน้ากองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของกระทรวงการต่างประเทศกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายจีนในการประชุมกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (United Nations Economic Commission for Asia and the Far East: ECAFE) ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น รวมถึงการแข่งขันกีฬาแบดมินตันระหว่างสองประเทศในปี ค.ศ. 1973 (ศิปดี นพประเสริฐ,

2560) ในทัศนะของดร. เตช บุนนาค บุคคลที่มีส่วนสำคัญยิ่งในการผลักดันให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนเกิดขึ้นคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ชาติชาย ชุณหะวัณ ผู้ซึ่งตัดสินใจว่าไทยควรเดินทางไปยังกรุงปักกิ่งเพื่อเจรจาซื้อน้ำมันกับสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยทำให้ช่วงเวลาดังกล่าว ไทยจำเป็นต้องยกเลิกคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 53 (Tej Bunnag, 2021) อันระบุดึงการนำเข้าสินค้าจากสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งก่อนหน้าช่วงเวลาดังกล่าว คณะปฏิวัติได้มีมติให้ยุติการนำเข้าสินค้าที่มีแหล่งกำเนิดจากประเทศจีนคอมมิวนิสต์ โดยให้เหตุผลว่าสินค้านี้มักเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยและถูกลักลอบเข้าประเทศ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการควบคุมทางการค้า และส่งผลเสียต่อดุลการค้าของไทย (คนไกล วงนอก, 2568)

ต่อมาเมื่อ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ เข้ามาบริหารประเทศในฐานะนายกรัฐมนตรีคนใหม่ได้แถลงนโยบายการต่างประเทศต่อรัฐสภาว่า

“รัฐบาลนี้จะดำเนินการเพื่อให้มีการรับรองและมีความสัมพันธ์เป็นปกติกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน” (Tej Bunnag, 2021)

โดยในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลไทยมองว่า สถานการณ์ในเอเชียเปลี่ยนแปลงไปมาก การสร้างความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางอุดมการณ์ เป็นเรื่องที่ต้องกระทำ

นายกรัฐมนตรีคึกฤทธิ์ ได้เรียกตัว นายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. กลับมายังไทยเพื่อทำการปรึกษาประเด็นการเปิดความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งยังมอบหมายให้เป็นหัวหน้าคณะเจรจาเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจาก นายอานันท์ เคยติดต่อกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งผู้แทนถาวรไทยประจำสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก (Tej Bunnag, 2021)

ในช่วงระยะแรกเริ่มที่ไทยยังไม่มีความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากไทยมองว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนให้การสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวได้คลี่คลายไปในที่สุดในภายหลัง นอกจากนี้ รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนมีมุมมองว่าทั้งสองฝ่ายสามารถมีความสัมพันธ์ในระดับรัฐบาลต่อรัฐบาลได้โดยเป็นความสัมพันธ์ที่แยกออกจากความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์ ในขณะเดียวกันสถานการณ์ในภูมิภาคอินโดจีนเริ่มเปลี่ยนแปลงโดยที่ลาว เวียดนาม และกัมพูชาตกอยู่ภายใต้การควบคุมของคอมมิวนิสต์ (Tej Bunnag, 2021)

เหตุการณ์สำคัญครั้งประวัติศาสตร์เกิดขึ้นเมื่อ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการในวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1975 เพื่อเตรียมสถานปนาความสัมพันธ์ระหว่างกันในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 โดยการเยือนครั้งดังกล่าว ฝ่ายไทยได้พบกับประธานาธิบดีเหมา เจ๋อตง พร้อมทั้งนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล ไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ลงนามในแถลงการณ์ร่วมสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ (Joint Communique on the Establishment of Sino-Thai Diplomatic Relations) โดยเนื้อหาในแถลงการได้ระบุถึงการยอมรับในหลักการ 5 ประการของการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี (Five Basic Principles of peaceful coexistence) รวมถึงการรับรองว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นรัฐบาลอันชอบด้วยกฎหมายของประเทศจีนเพียงรัฐบาลเดียว (One China) และได้หันเป็นส่วนหนึ่งของจีน รวมถึงไทยจะเชิญผู้แทนจากไต้หวันทั้งหมดออกจากประเทศไทยในระยะเวลาหนึ่งเดือนหลังลงนามในแถลงการณ์ร่วม ในขณะที่สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ประกาศแสดงท่าทีแน่วแน่ด้วยการไม่รับรองสถานภาพพลเมืองสองสัญชาติของชาวจีนในประเทศไทย (Fangye, 2013)

การปรับนโยบายของไทยต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงต้นทศวรรษ 1970 เป็นผลสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระบบระหว่างประเทศ ซึ่งไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องตอบสนองต่อพลวัตระหว่างมหาอำนาจอย่างรอบคอบและเหมาะสม บริบทการลดบทบาทของสหรัฐอเมริกา ในภูมิภาคและการปรากฏขึ้นของจีนในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะหลังได้รับที่นั่งในองค์การสหประชาชาติ ทำให้ไทยต้องหันมาพิจารณาบทบาทจนจุดยืนดั้งเดิมที่ยึดแนวทางต่อต้านคอมมิวนิสต์มาอย่างยาวนาน

ไทยได้ดำเนินนโยบายสานสัมพันธ์กับจีนอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้ช่องทางการทูตที่หลากหลาย ก่อนจะนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1975 ความสำเร็จดังกล่าวไม่เพียงเป็นผลจากการปรับตัวของไทยต่อปัจจัยภายนอกเท่านั้นหากยังสะท้อนถึงการเริ่มต้นยุคใหม่ของนโยบายต่างประเทศไทยที่เน้นความสมดุล การเปิดกว้างและการดำเนินการบนพื้นฐานของผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ

การตัดสินใจของไทยในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในนโยบายต่างประเทศช่วงสงครามเย็น ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถของรัฐไทยในการปรับยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้การนำของรัฐบาลหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่แม้มีเสียงสนับสนุนในรัฐสภาไม่มากนัก แต่สามารถผลักดันนโยบายต่างประเทศเชิงรุกได้อย่างชัดเจน

การตอบสนองของไทยต่อบริบทระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงในช่วงปี ค.ศ. 1971-1975 สะท้อนถึงความพยายามรักษามลประโยชน์แห่งชาติขั้นพื้นฐานอันหมายถึง ความอยู่รอดของรัฐท่ามกลางสภาวะอนาธิปไตยที่ไร้กลไกควบคุมในระดับโลก เมื่อสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นพันธมิตรหลักของไทยในยุคสงครามเย็น เริ่มลดบทบาทในภูมิภาคอินโดจีน และหันไปสานสัมพันธ์กับจีนอย่างชัดเจนผ่านการเยือนของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสันในปี ค.ศ. 1972 ไทยไม่อาจดำรงท่าทีเดิมที่เน้นการต่อต้านจีนคอมมิวนิสต์ได้อีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ใช่เพียงพัฒนาการระหว่างประเทศเท่านั้น แต่หากพิจารณาตามระดับการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของ Kenneth Waltz จะแสดงให้เห็นถึงการที่สภาพแวดล้อมในระดับระหว่างประเทศ (International level) ส่งผลกระทบต่อการเมืองระหว่างประเทศทั้งระบบ โดยไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศให้สอดคล้องกับบริบทของโลกที่เปลี่ยนไป หากพิจารณาภายใต้กรอบแนวคิดของ Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Sapin (SBS) ปัจจัยภายนอกสำคัญที่ส่งผลต่อท่าทีของไทย ได้แก่ การกระทำของมหาอำนาจ สภาพแวดล้อมทางภูมิรัฐศาสตร์ และสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ไทยต้องปรับนโยบายเพื่อรักษาดุลอำนาจและความมั่นคงของตน ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิด Structural Realism ที่มองว่าพฤติกรรมของรัฐถูกกำหนดโดยโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศมากกว่าปัจจัยภายใน

กล่าวโดยสรุป การที่ไทยตัดสินใจเปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975 จึงไม่ใช่เหตุการณ์เฉพาะตัว หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการตัดสินใจที่ตอบสนองต่อแรงกดดันจากปัจจัยภายนอก ซึ่งอธิบายได้ผ่านกรอบวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง ความสัมพันธ์ของมหาอำนาจ และการแสวงหาความอยู่รอดในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอเนื้อหาในบทที่ 5 นี้ จะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 หัวข้อ คือ 1) สรุปผลการศึกษา 2) การอภิปรายผล และ 3) ข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

การค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของประเทศไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 โดยอาศัยกรอบแนวคิด Foreign Policy Analysis (FPA) ของ Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Spain (SBS) โดยจะให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยด้วยการวางกรอบการวิเคราะห์สำหรับปัจจัยภายนอกออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ 1) การกระทำของรัฐอื่น 2) สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ และ 3) สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการศึกษาพบว่า ในช่วง ค.ศ. 1971–1975 โลกอยู่ในยุค “ผ่อนคลายความตึงเครียด” (Détente) ระหว่างสองมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต แต่ความขัดแย้งภายในค่ายคอมมิวนิสต์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหภาพโซเวียตมีความรุนแรงขึ้น ส่งผลให้จีนต้องปรับยุทธศาสตร์ต่างประเทศด้วยการปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา ในช่วงของการบริหารประเทศของประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน สหรัฐอเมริกา ใช้การทูตสามฝ่ายเพื่อคานอำนาจโซเวียตผ่านการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีน ซึ่งนำไปสู่การเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนของนิกสันในปี ค.ศ. 1972 โดยเหตุการณ์ข้างต้นนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงไทย ต้องประเมินท่าทีและนโยบายของตนใหม่

ในขณะที่สถานการณ์ระหว่างประเทศเต็มไปด้วยพลวัตที่สลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจ บริบทการเมืองภายในของไทยก็เต็มไปด้วยพลวัตที่ซับซ้อนไม่แพ้กัน โดยไทยในช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ท่ามกลางบริบทความไร้เสถียรภาพของการเมืองภายใน เกิดการรัฐประหาร แย่งชิงอำนาจ ความขัดแย้งภายในรัฐบาล และเผชิญกับภัยคุกคามจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 เป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกหลายประการที่ส่งอิทธิพลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมและท่าทีทางการทูตของไทย โดยสามารถอธิบายปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องผ่านกรอบการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศ (Foreign Policy Analysis) ของ Snyder, Bruck และ Spain (SBS) ดังนี้

1. การกระทำของรัฐอื่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายของสหรัฐอเมริกาที่หันมาเปิดสัมพันธภาพกับจีน โดยเฉพาะการเยือนจีนของประธานาธิบดีนิกสันในปี ค.ศ. 1972 เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจของไทยในช่วงเวลานั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับพันธมิตรของมหาอำนาจเพื่อถ่วงดุลกับสหภาพโซเวียต ไทยในฐานะพันธมิตรใกล้ชิดของสหรัฐอเมริกาย่อมต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อความมั่นคงของรัฐในเวทีระหว่างประเทศ โดยหากพิจารณาตามทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้าง การกระทำของมหาอำนาจมีนัยสำคัญต่อรัฐที่มีขนาดเล็กหรือขนาดกลางซึ่งต้องปรับตัวกิจกรรมตามโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อความอยู่รอดในระบบอนาธิปไตยที่ไร้ศูนย์อำนาจกลาง ไทยจึงไม่อาจเพิกเฉยต่อการเคลื่อนไหวของสหรัฐอเมริกา และการก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในเวทีระหว่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้อีกต่อไป รวมถึงไทยจำเป็นต้องปรับนโยบายการต่างประเทศให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

2. สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศ เมื่อโลกภายใต้สภาวะการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน สหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เคยเป็นพันธมิตรในค่ายคอมมิวนิสต์เกิดความขัดแย้งกัน ทำให้สหรัฐอเมริกาเริ่มเล็งเห็นประโยชน์จากการหันเข้าหาสาธารณรัฐประชาชนจีนเพื่อถ่วงดุลกับสหภาพโซเวียต ทำให้ข้าวยานในระบอบระหว่างประเทศจากที่เคยเป็นสองข้าวยานที่มีมหาอำนาจนำโดยสหรัฐอเมริกา กับสหภาพโซเวียตเข้าสู่ความไม่สมดุลอีกต่อไป ประกอบกับลักษณะการที่ไทยถูกรายล้อมด้วยประเทศที่ตกอยู่ในการแผ่อิทธิพลของค่ายคอมมิวนิสต์ ทำให้ไทยในช่วงเวลาดังกล่าวต้องปรับนโยบายการต่างประเทศผ่านการเปิดรับทางเลือกใหม่เพื่อการรักษาความมั่นคงแห่งชาติโดยหันไปเปิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับสาธารณรัฐประชาชนจีน

3. สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากที่สหรัฐอเมริกालดบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการถอนกำลังจากเวียดนาม รวมถึงการที่ภูมิภาคอินโดจีนเริ่มถูกอิทธิพลจากคอมมิวนิสต์เข้ามาบดบัง ทำให้ไทยเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่ที่ไม่มั่นคงและคาดเดาได้ยาก จึงให้ไทยต้องหาทางเลือกอื่นเพื่อรักษาดุลอำนาจและความมั่นคงในภูมิภาค ในช่วงเวลาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงข้าวยานของระบบระหว่างประเทศ ไทยจึงต้องปรับสมดุลใหม่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ระหว่างประเทศ

จากการวิเคราะห์ทั้ง 3 ปัจจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่า การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 เป็นผลลัพธ์ของการปรับตัวเชิงยุทธศาสตร์ภายใต้แรงกดดันจากบริบทระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยรัฐไทยในฐานะรัฐขนาดกลางจำเป็นต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจของระบบ

ระหว่างประเทศ ทั้งจากการกระทำของมหาอำนาจ สภาพแวดล้อมทางภูมิรัฐศาสตร์ และสถานการณ์ระดับโลกที่ผันผวน การใช้กรอบแนวคิดของ Snyder, Bruck และ Sapin (SBS) จึงช่วยอธิบายให้เห็นว่าพฤติกรรมของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการตอบสนองต่อเงื่อนไขเชิงโครงสร้างในระบบระหว่างประเทศที่บีบบังคับให้รัฐต้องเลือกดำเนินนโยบายที่ส่งเสริมความอยู่รอดและรักษาผลประโยชน์แห่งชาติอย่างสูงสุด

การอภิปรายผล

การค้นคว้าอิสระเรื่อง “จากความเป็นปรปักษ์สู่การปรับความสัมพันธ์: การตัดสินใจของไทยในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี ค.ศ. 1975” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของไทยในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 นอกจากนี้ การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ยังมุ่งศึกษาสถานการณ์ระหว่างประเทศและสถานการณ์ภายในของไทย รวมถึงพลวัตการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงปี ค.ศ. 1971 – 1975 อีกด้วย โดยใช้กรอบการวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศ (Foreign Policy Analysis: FPA) ของ Richard C. Snyder, H.W. Bruck และ Burton Spain (SBS) มาเป็นกรอบในการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยภายนอก 3 ปัจจัยที่วางไว้เพื่อเป็นกรอบการวิเคราะห์ อันได้แก่ การกระทำของรัฐอื่นซึ่งประกอบด้วย การปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีนและการที่สาธารณรัฐประชาชนจีนกลับสู่เวทีโลก สภาพแวดล้อมทางกายภาพระหว่างประเทศซึ่งประกอบด้วย รูปแบบโครงสร้างระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงสงครามเย็นและลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็น สถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งประกอบด้วย สาธารณรัฐประชาชนจีนกับการรุกรานความสัมพันธ์กับนานาประเทศ และการเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของมหาอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้การค้นคว้าอิสระนี้สามารถยืนยันได้ว่าปัจจัยภายนอกมีบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งยังเป็นตัวเร่งสำคัญที่ทำให้ไทยนำตัดสินใจเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

ถึงแม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่นที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็นแล้ว งานวิจัยส่วนใหญ่ อาทิ งานวิจัยของดนัย ทองใหญ่ งานวิจัยของกุลนันท์ คณิติก มุ่งเน้นไปที่การให้คำอธิบายควบคู่กันไประหว่างปัจจัยภายนอกและ

ปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การค้นคว้าอิสระนี้สามารถสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าปัจจัยภายนอกมีบทบาทที่ขาดในการผลักดันให้ไทยตัดสินใจเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975

ข้อเสนอแนะ

ในหัวข้อนี้จะแบ่งการนำเสนอข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วนคือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ไทยควรพิจารณาออกนโยบายต่างประเทศที่มีความยืดหยุ่นและพร้อมปรับตัวต่อพลวัตของระบบระหว่างประเทศอย่างทันท่วงที รวมถึงการรักษาสมดุลความสัมพันธ์กับมหาอำนาจหลายฝ่าย เช่น สหรัฐฯ จีน และประเทศเพื่อนบ้าน จะช่วยให้ไทยลดความเสี่ยงจากการพึ่งพิงรัฐใดรัฐหนึ่งเพียงลำพัง

2. ไทยควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาค อาทิ ASEAN, RCEP เป็นต้น เพื่อเชื่อมโยงความมั่นคงทางเศรษฐกิจเข้ากับความมั่นคงทางภูมิรัฐศาสตร์

3. ไทยควรเสริมสร้างบทบาทเชิงรุก รวมถึง การแสดงบทบาทที่แข็งขันมากขึ้นในเวทีระหว่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. ผู้วิจัยอาจศึกษานโยบายการต่างประเทศของ สหรัฐอเมริกา และ สาธารณรัฐประชาชนจีน ที่มีต่อประเทศไทยในช่วงปี ค.ศ. 1971–1975 อย่างละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้เห็นภาพรวมของความสัมพันธ์เชิงนโยบายจากทั้งสองฝ่ายในช่วงเวลาเดียวกัน อันจะช่วยให้การวิเคราะห์นโยบายของไทยมีมิติที่รอบด้านมากขึ้น และสามารถเข้าใจแรงกดดันหรือแรงจูงใจที่ไทยได้รับจากมหาอำนาจทั้งสองประเทศได้อย่างเป็นระบบ

2. ผู้วิจัยในอนาคตอาจพิจารณาขยายขอบเขตของช่วงเวลาการศึกษาให้ครอบคลุมตั้งแต่ปี ค.ศ. 1949 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะเหนือจีนแผ่นดินใหญ่ และสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ การขยายกรอบเวลาดังกล่าวจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์พัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ไทย-จีนได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงสามารถเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของท่าทีไทยต่อจีนในช่วงก่อนและหลังสงครามเย็นได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3. ผู้วิจัยในอนาคตอาจพิจารณาศึกษาบทบาทของ “กลไกทูตที่ไม่เป็นทางการ” (Unofficial or Backchannel Diplomacy) เช่น คณะทูตลับ กลุ่มธุรกิจ หรือภาคประชาสังคม ที่มี

ส่วนในการวางรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ก่อนการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1975 การศึกษานี้สามารถเปิดมุมมองใหม่ต่อพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเน้นให้เห็นว่าสัมพันธ์ระหว่างรัฐมิได้เป็นเพียงเรื่องของรัฐบาลต่อรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และความคิดเห็นสาธารณะเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างสำคัญ พร้อมเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับบทบาทของตัวแสดงที่ไม่มีรัฐ (non-state actors) ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น

4. ผู้วิจัยอาจศึกษาความเปลี่ยนแปลงของ “ทัศนคติและการรับรู้ของประชาชนไทย” ที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงก่อนและหลังของการเปิดความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ โดยอาจวิเคราะห์ผ่านสื่อมวลชน วรรณกรรมทางการเมือง หรือบทความในหนังสือพิมพ์ เพื่อสะท้อนภาพความเข้าใจและความรู้สึกของประชาชนไทยต่อจีนในห้วงเวลาที่นโยบายต่างประเทศกำลังปรับเปลี่ยน ซึ่งจะช่วยเติมเต็มมิติทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับการศึกษานโยบายในเชิงรัฐศาสตร์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรมภาษาไทย

กุลนันท์ คันธิก. (2560). สถานะการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย: บทสำรวจเบื้องต้น.

วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 47(2)(2560), 2.

<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ssjpolsci/article/view/770>

กุลนันท์ คันธิก. (2561). นโยบายต่างประเทศไทยในสงครามเย็น: กระบวนการ ปัจจัย และการ

ปฏิบัติ. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 6(2), 49-55.

<https://journal.lib.buu.ac.th/index.php/poleco/issue/view/684>

กุลนันท์ คันธิก. (2567). *Foreign Policy Analysis: A Roadmap* คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2543). สารานุกรมประวัติศาสตร์สากล: สหรัฐอเมริกา เล่ม 2 อักษร C-D

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. In (pp. 242-244). กรุงเทพฯ.

คนไกล วงนอก. (2568). 17 มกราคม 2502 จอมพลสฤษดิ์ ออกประกาศห้ามนำเข้าสินค้าจากจีน

แดง. https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_99670

จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). การเมืองในสมัยนายกรัฐมนตรีพระราชทาน สัญญา ธรรมศักดิ์

(พ.ศ. 2516-2518) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:120441

จิตติภัทร พูนขำ. (2553). พินิจทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แนวสัจนิยมใหม่

(Neorealism): ว่าด้วยความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกากับดุลแห่งอำนาจในยุคหลัง

สงครามเย็น. วารสารสังคมศาสตร์, 41(1), 3-4.

<https://digital.car.chula.ac.th/cgi/viewcontent.cgi?article=1141&context=cujss>

จิตติยา พุกขามะธานนท์. (2553). ประเทศไทยในยุคทศวรรษของสหรัฐอเมริกาต่อเอเชียอาคเนย์

ในช่วงการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2516-2519) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

<https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/20797>

จุลชีพ ชินวรรณ. (2548). ความสัมพันธ์ไทย-จีน อดีต ปัจจุบัน อนาคต.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:303202

จุลชีพ ชินวรรณ. (2559). สัมพันธไมตรีไทย-จีน: สิบห้าปีแห่งมิตรภาพ พ.ศ. 2518-2533. *Thai*

Journal of East Asian Studies, 3(1), 32-35. [https://so02.tci-](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/easttu/article/view/51403)

[thaijo.org/index.php/easttu/article/view/51403](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/easttu/article/view/51403)

- จุลชีพ ชินวรรณ. (2561). นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านบนแผ่นดินใหญ่เอเชีย
อาคเนย์: จากยุคสงครามเย็นถึงยุคหลังสงครามเย็น ค.ศ. 1947-2016. ส. วิจัยและ
นวัตกรรม. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:141300
- เจริญศรี ฉลองรัฐ. (2567). เหตุเกิดที่บ้นดุงและเหตุอันจะเกิดที่บ้นดุง. ศูนย์ภาษาและวัฒนธรรม
จีนสิรินธร มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. Retrieved 1 พฤษภาคม from
<https://sclc.mfu.ac.th/sclc-5677/sclc-6265/detail/News/27264.html>
- दनัย ทองใหญ่. (2518). ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัย จอม
พลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ.
<https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/39265>
- เดช บุญนาค. (2559). สถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีน 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518: ประสบการณ์ของ
นักการทูต. *Thai Journal of East Asian Studies*, 3(1), 23-24. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/easttu/article/view/51402>
- ธนะพรพันธุ์ รังสรรค์. สังคมเศรษฐกิจไทยได้รับอะไรบ้างจากพรรคกิจสังคม ตอนที่หนึ่ง.
[http://www.rangsun.econ.tu.ac.th/data/06/01-01-05/02สังคมเศรษฐกิจไทยได้รับ
อะไรบ้างจากพรรคกิจสังคม%201.pdf](http://www.rangsun.econ.tu.ac.th/data/06/01-01-05/02สังคมเศรษฐกิจไทยได้รับอะไรบ้างจากพรรคกิจสังคม%201.pdf)
- ธนาสฤษฎี สตะเวทิน. (2565). นโยบายการต่างประเทศไทย. [http://old-book.ru.ac.th/e-book/p/PS339\(50\)/PS339-1.pdf](http://old-book.ru.ac.th/e-book/p/PS339(50)/PS339-1.pdf)
- ธนาสฤษฎี สตะเวทิน. (2550). การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ. [http://old-book.ru.ac.th/e-book/p/PS339\(50\)/PS339-2.pdf](http://old-book.ru.ac.th/e-book/p/PS339(50)/PS339-2.pdf)
- ธีระ นุชเปี่ยม. (2531). ใครก่อสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. วารสารคณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 11(2), 64-67. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jasu/issue/view/16943>
- น้ำเงิน บุญเปี่ยม. (2545). โลกร่วมสมัย. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. [http://old-book.ru.ac.th/e-book/h/HI405\(48\)/hi405\(48\)-2.pdf](http://old-book.ru.ac.th/e-book/h/HI405(48)/hi405(48)-2.pdf)
- บรรจง ไชยลังกา. (2559). การถ่วงดุลอำนาจระหว่างประเทศมหาอำนาจ : วิเคราะห์ตามทฤษฎีสัง
นิยมใหม่. วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 7(3), 25-26. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ndsijournal/article/view/68007>

ประภัสสร เทพชาตรี. (2551). ระบบความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกในยุคหลัง-หลังสงครามเย็น T. D. Collections.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:303231

ประภัสสร เทพชาตรี. (2562). นโยบายการต่างประเทศไทย.

ปิติ ศรีแสงนาม. (2564). ถ้าไม่มีโจว เอินไหล... ก็ไม่มีมหาอำนาจจีนในวันนี้. The 101.World.

Retrieved 1 พฤษภาคม from <https://www.the101.world/in-remembrance-of-zhou-enlai/>

พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์. (2545). พิทักษ์โลกเสรี: คำอธิบายและการจัดการความจริงใจในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในกรณีสงครามเวียดนาม.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:77396

ภัทรานิษฐ์ ปิยะวิทยานนท์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน: กรณีศึกษา ความขัดแย้งบนดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี ค.ศ. 1965 – 1982 [ภาคินพนธ์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Creator/personDc/257198

ภูวิน บุญยะเวชชีวิน. (2559). กระแสความคิดสังคมนิยม: บทปริทัศน์เบื้องต้น. วารสารวิชาการ *Veridian E-Journal Silpakorn University*, 9(2), 1541-1542. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/68258>

รัฐบาลไทย. (2567). นายกฯ หารือทูตจีนขึ้นม้าน เตรียมจัดฉลอง 50 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูต พร้อมเผยแพร่ซอฟต์แวร์ไทยเวอร์ชันใหม่ ด้านไทยเชิญจีนลงทุนทำฐานปล่อยดาวเทียมโคจรต่ำ ทำระบบ 6G ในภูมิภาค. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/89167>

วาอิส มอริส. (2559). สภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ศูนย์พัฒนาหลักนิยมและยุทธศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารบก.

<http://www.learnings.in.th/scitech/index.php/rta/issue/view/16>

ศิปดี นพประเสริฐ. (2560). การปรับนโยบายต่างประเทศไทย (พ.ศ. 2516 -2519). วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 47(2)(2560), 36.

<https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol47/iss2/3/>

ศิปดี นพประเสริฐ. (2560). อนุรักษ์นิยมไทยกับนโยบายการต่างประเทศ (พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2521) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula ETD.

<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/1680/>

- ศิริลักษณ์ วัฒนวิทย์การ. (2564). การเข้ามามีบทบาทของมหาอำนาจในเวียดนามช่วงปี ค.ศ. 1954 – 1991 และผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของเวียดนามในช่วงหลังสงครามเย็น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:303527
- ศิริสุดา แสนอิ้ว. (2557). การวิเคราะห์ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของเคนเนธวอลซ์ผ่านวิธีวิทยาการพิจารณาแบบย้อนกลับของแนวคิดสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5(2), 46-47.
- ศิวพล ชมภูพันธ์. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทฤษฎี และกรณีศึกษาในโลกร่วมสมัย. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า. (2558). การเมืองและใหม่ไทยสมัยอาณานิคมถึงยุคสงครามเย็น. วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม), 36(1), 188-191. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kjss/article/download/243120/165193/840061>
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2563). บทเรียนยุทธศาสตร์การต่างประเทศของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านทางทะเลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/digital/api/DownloadDigitalFile/download/167663
- สมชัย แสนภูมิ. (2564). บทบาทสหรัฐอเมริกากับการส่งเสริมประชาธิปไตยในประเทศไทย. วารสารปัญญา, 28(3), 141-143. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/download/248402/171561/917477>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2518). การแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี คณะที่ 36. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร Retrieved from
<https://library.parliament.go.th/sites/default/files/assets/files/statement-policy/36/NALT-statement-of-policy-sp-36.pdf>
- สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2562). การทูตวิชาการ และความ(ไม่)รู้ ในความสัมพันธ์ไทย-จีน. วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์, 6(2)(2562), 199. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/thammasat_history/article/view/157805
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2563). ไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน: การเมืองที่ผันผวนและความยุ่งยากในช่วงต้นของความสัมพันธ์ทางการทูต (ค.ศ. 1975 - 1978) (2 ed.).

[https://image.mfa.go.th/mfa/0/4OJCTby7gE/study_paper/ความสัมพันธ์ไทย-จีนในช่วงพลิกผัน_\(สิทธิพล\).pdf](https://image.mfa.go.th/mfa/0/4OJCTby7gE/study_paper/ความสัมพันธ์ไทย-จีนในช่วงพลิกผัน_(สิทธิพล).pdf)

สิริรัตน์ เวียงวงษ์วาร. (2539). ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน. <http://old-book.ru.ac.th/e-book/h/HI320/hi320-11.pdf>

สุนันทา กฤตโยภาส. (2548). บทบาทของคณะทูตลับต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่าง พ.ศ. 2498-2518 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. http://search.swu.ac.th/permalink/f/1hfhn9m/ALEPH_MONO000095854

สุรพงษ์ ชัยนาม. (2561). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: สี่กรณีศึกษาเปรียบเทียบ”.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:149460

อนุสนธิ์ ชินวรรณโณ. (2559). การผ่อนปรนท่าที และการผ่อนคลายความตึงเครียด: ความสัมพันธ์ไทย-จีน ภายหลังการประชุมที่บันดุง 1955-1957. *Thai Journal of East Asian Studies*, 3(1). <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/easttu/article/view/51409>

บรรณานุกรมภาษาอังกฤษ

Affairs, M. o. F. *Struggle to restore China's lawful seat in the United Nations*. Ministry of Foreign Affairs. The People's Republic of China. Retrieved 1 May from https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/wjls/3604_665547/202405/t20240531_11367538.html

Al-Najjar, S. A. A. (2022). Richard Snyder's Approach for Analyzing Decision-Making Process in Foreign Policy. *Journal of Political and Security Studies*, 5(2), 202-203. <https://www.centerfs.org/files/2022/12/7-Vol.5-No.10e-189-217.pdf>

Asadokorn, E. (1974). *Foreign Policy Making in Thailand: ASEAN Policy, 1967-1972* the State University of New York]. <https://www.proquest.com/pqdtglobal/docview/303108886/860A39FF95354015PQ/1?acco>

- Chambers, M. (2005). The Chinese and the Thais are Brothers: the evolution of the Sino-Thai friendship. *Journal of Contemporary China* 14(45), 599.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10670560500205100>
- China Media Group. (2567). มิตรภาพแอฟริกันเป็นผู้แบกจีนเข้าสู่สหประชาชาติ. *Line Today*.
<https://today.line.me/th/v3/article/ZakeKpN>
- Eckstein, R. (1993). Ping Pong Diplomacy: A View from behind the Scenes. *The Journal of American-East Asian Relations*, 2(3), 327-329.
https://www.jstor.org/stable/23612842?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3A9c81e8222c868fdd0d094bc5d08c45e8&initiator=recommender&seq=1
- Fangye, Z. (2013). The Development of Sino-Thai Relations: Status, Impetus, and New Strategic Opportunities. *Thai Journal of East Asian Studies*, 18(1), 67.
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/easttu/article/view/50651>
- Gjon Borici. (2016). The fall of the Albanian - Chinese Relations 1971-1978. *ILIRIA International Review*, 6(1), 109-110.
https://www.researchgate.net/publication/305744722_The_fall_of_the_Albanian_-_Chinese_Relations_1971-1978
- Historian, O. o. t. *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XIII, Soviet Union, October 1970–October 1971*
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d283>
- Historian, o. o. t. (2025). *Rapprochement with China*, 1972
<https://history.state.gov/milestones/1969-1976/rapprochement-china>
- Jaw-ling, C. (1986). *United States-China Normalization: An Evaluation of Foreign Policy Decision Making*. the Maryland International Law Society.
<https://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1074&context=mscas>
- Jiranuwat Sawasate. (2556). เหลียวหลังแลหน้า 37 ปี ความสัมพันธ์ไทย – จีน : มุมมองทฤษฎีสมรรถนะสร้างนิยม – จากมิตรเป็นศัตรูจากศัตรูสู่มิตร. *Veridian E-Journal, Silpakorn*

- University*, 6(1), 94-118. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/28297>
- Jittapat Poonkham. (2022). *A genealogy of bamboo diplomacy*.
<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/52652/book.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Jittipat Poonkham. (2022). *A Genealogy of Bamboo Diplomacy: The Politics of Thai Détente with Russia and China* (Vol. 1). <https://www.jstor.org/stable/j.ctv28x2bcj>
- Network, T. L. (2011, 25 October 2011). Oct. 25, 1971 | People's Republic of China In, Taiwan Out, at U.N. *The New York Times*.
<https://archive.nytimes.com/learning.blogs.nytimes.com/2011/10/25/oct-25-1971-peoples-republic-of-china-in-taiwan-out-at-un/>
- Panda, D. (1997). The United States and China : Towards A Rapprochement. *Indian Journal of Asian Affairs*, 10(2).
https://www.jstor.org/stable/pdf/41950411.pdf?refreqid=fastly-default%3Afc12056ccedba67c7d1fe4715424a34d&ab_segments=&initiator=&acceptTC=1
- Richard C. Synder, H. W. B. a. B. S. (2002). *Foreign Policy Decision-Making*.
https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230107526_1
- Singer, J. D. (1960). International Conflict Three Levels of Analysis. *World Politics*, 12(3), 453-461. <https://doi.org/10.2307/2009401>
- Tej Bunnag. (2021). *Thai diplomacy in conversation with Tej Bunnag*. International Studies Center, Ministry of Foreign Affairs, Bangkok.
https://image.mfa.go.th/mfa/0/4OJCTby7gE/Books/Thai_Diplomacy_in_conversation_with_Tej_Bunnag.pdf
- Weber, S. (1990). Realism, Detente, and Nuclear Weapons. *International Organization*, 44(1), 65-67. https://www.jstor.org/stable/pdf/2706809.pdf?refreqid=fastly-default%3A54c556e735b26cbf488e05803bd25aec&ab_segments=&initiator=&acceptTC=1